

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK FİRMALARININ YABANCI YATIRIM
KARARLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER:
AZERBAYCAN ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ahmet DOĞRU**

**Enstitü Ana Bilim Dalı : İŞLETME
Enstitü Bilim Dalı : YÖNETİM VE ORGANİZASYON**

-14847-

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Recai COŞKUN

HAZİRAN-2004

148477

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AZERBAYCAN'DA TÜRK FİRMALARININ YATIRIM
KARARLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: SORUNLAR
VE ÇÖZÜMLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ahmet DOĞRU

Enstitü Ana bilim Dalı: İŞLETME
Enstitü Bilim Dalı : YÖNETİM VE ORGANİZASYON

1 tez 22.08.2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / ~~Oyçokluğu~~ ile kabul
ilmiştir.

ç. Dr. Recai COŞKUN

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Serkan BAYRAKTAROĞLU

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Habib YILDIZ

Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmalarının hemen akabinde ülkemiz Azerbaycan'ı tanıyan ilk ülke olmuştur. Azerbaycan Cumhuriyetinin planlı ekonomik sistemde serbest piyasa mekanizmasına dayalı bir sisteme geçişte karşılaştıkları ağır sorunları çözmeleri ve uluslar arası camiaya entegrasyonlarında ülkemiz bu ülkeye devlet özel sektör sivil toplum düzeyinde ciddi yardımlar yapmıştır.

Bu çalışmada Azerbaycan'da yatırım yapan Türk firmalarının yatırım kararlarını etkileyen faktörler incelenmiştir. Ayrıca bu bölgede yatırım yaparken karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunulmuştur.

Bu çalışmanın başından sonuna kadar her aşamasında bilgi ve desteklerini esirgemeyen, Sayın Türk Cumhuriyetlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Reşat DOĞRU ve görüşülen diğer kişiler, danışman hocam; Sayın Doç. Dr. Recai COŞKUN hocama, eğitimimde maddi ve manevi yardımlarını hiçbir zaman eksik etmeyen aileme ve katkı yapan diğer hocalarıma ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLoların LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
1. AZERBAJCAN EKONOMİSİ : POTANSİYEL VE YABANCI YATIRIM	
UYGULAMALARI	4
1.1. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Sovyet Dönemi	4
1.1.2. Bağımsızlık Öncesi Azerbaycan	4
1.2. Bağımsızlık Dönemi Azerbaycan	6
1.3. Azerbaycan'ın Dış Ticareti	7
1.3.1. Tarım Sektörü	9
1.3.2. Sanayi Sektörü	11
1.3.3. Doğal Kaynaklar, Enerji Sektörü	13
1.3.4. Yabancı Sermaye Yatırımları	14
1.3.5. 2002 Yılında Ekonomi Alanında Önemli Gelişmeler	17
1.3.6. Özelleştirme	18
1.3.7. Azerbaycan'ın Para Birimi Olan Manat'ın Kıymetindeki Değişmeler	20
1.3.8. Para Ve Sermaye Piyasaları	20
1.3.9. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2002 Yılı Döneminde Dış Ticareti	21
1.3.10. Azerbaycan'ın İthalatında İlk 10 Ülke (2002)	23
1.3.11. Azerbaycan'ın İhracatında İlk 10 Ülke (2002)	24
2. TÜRKİYE AZERBAJCAN EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ	28
2.1. Azerbaycan İle Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler ve Gelişmeler	28
2.2. Türkiye-Azerbaycan Ticaret Dengesi	32
2.3. Türkiye'nin Azerbaycan'dan 2002 yılında İthal Ettiği Önemli Maddeler	34
2.4. Türkiye'nin 2002 Yılında Azerbaycan'a İhraç Ettiği Önemli Maddeler	34

2.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Önemine İlişkin Genel Bir Literatür Çalışması.....	35
2.5.1. Firmaları Yabancı Yatırım Yapmaya İten Sebepler	36
2.5.2. Azerbaycan'daki Yabancı Sermaye Yatırımlarının Durumu.....	36
2.6. Türk Cumhuriyetlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığının Yaptığı Yardımlar	38

3. TÜRK YATIRIMLARININ AZERBAYCAN'DA YATIRIM NEDENLERİ

VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR.....	41
3.1.Yöntem ve Veri.....	41
3.1.1. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme	41
3.1.2. Veri Edinme Süreci.....	41
3.2. Araştırmanın Bulguları	43
3.2.1. Gümrük Alanında Yaşanan Sorunlar	43
3.2.2. Taşımacılık Alanında Yaşanan Sorunlar.....	44
3.2.3. Bankacılık ve Ödeme Alanında Yaşanan Sorunlar.....	45
3.2.4. Vergilendirme Alanında Yaşanan Sorunlar	45
3.2.5. Vize Alanında Yaşanan Sorunlar	46
3.2.6. Yabancı Sermaye İle İlgili Sorunlar	47
3.2.7. Serbest Bölge İle İlgili Sorunlar	48
3.2.8. Dönemin Devlet Bakanı İle Yapılan Mülakat.....	48
3.2.9. Anket İle İlgili Bulgular	51

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 57

KAYNAKLAR 59

EKLER..... 65

ÖZGEÇMİŞ..... 68

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.C.	: Azerbaycan Cumhuriyeti
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
DEİK	: Dış Ekonomik ilişkiler Kurulu
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KOBİ	: Küçük, Orta Ve Büyük Ölçekli İşletmeler
MKE	: Makine Kimya Enstitüsü
NÖC	: Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti
SOCAR	: Azerbaycan Milli Petrol Şirketi
TDAV	: Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı
TİKA	: Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı
TPAO	: Türkiye Petrol Anonim Ortaklığı

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 1: Azerbaycan'ın Dış Ticareti (000\$)	7
Tablo 2: Azerbaycan'ın İhracât ve İthalatı.....	9
Tablo 3: 1994-2002 Yılları Arasında Azerbaycan'a Giren Yabancı Sermaye Miktarı.....	14
Tablo 4: 1994-2000 Yılları Arasında Ülkeler Bazında Yabancı Sermaye Miktarı.....	15
Tablo 5: 2000-2002 Yıllarında Ülkeler Bazında Petrol Dışı Kaynaklardan Gelen Yabancı Sermaye Miktarı	16
Tablo 6: 1995-2002 Döneminde Yıllık Ortalama Manat/Dolar Kuru	20
Tablo 7: Başlıca Madde Gruplarıyla; İthalatı.....	22
Tablo 8: Başlıca Madde Gruplarıyla; İhracatı.....	22
Tablo 9: Azerbaycan İthalatında İlk On Ülke	23
Tablo 10: Azerbaycan İhracatında İlk On Ülke	24
Tablo 11: Azerbaycan İhracatında Maddeler.....	25
Tablo 12: Azerbaycan İthalatında Maddeler.....	26
Tablo 13: Azerbaycan-Türkiye Ticaret Dengesi.....	33
Tablo 14: Türkiye'nin Azerbaycan'dan 2002 Yılında İthal Ettiği Önemli Maddeler	34
Tablo 15: Türkiye'nin 2002 Yılında Azerbaycan'a İhracat Ettiği Önemli Maddeler....	34
Tablo 16: 1994-2002 Yılları Arasında Azerbaycan'a Giren Yabancı Sermaye Miktarı.....	37
Tablo 17: 1994-2000 Yılları Arasında Ülkeler Bazında Gelen Yabancı Sermaye Miktarı.....	37
Tablo 18: 2000-2002 Yıllarında Ülkeler Bazında Petrol Dışı Gelen Yabancı Sermaye Miktarı	38
Tablo 19: Mülakatın Genel Çerçevesi.....	42

ÖZET

Anahtar Kelimeler: Türk Firmaları, Doğrudan Yabancı Yatırım, Azerbaycan.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri, Türk firmaları için hem önemli bir pazar fırsatı hem de önemli bir yatırım bölgesi haline gelmiştir. Türk Cumhuriyetleri içerisinde Azerbaycan Cumhuriyeti ile ilişkiler ayrı bir öneme sahiptir. Günümüzde Azerbaycan Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren Türk firma sayısı 1500'e ulaşmıştır. Bu durum akademik yazında bu bölge ile ilgili çalışmaların yapılması gereğini doğurmuştur.

Bu çalışmada; Azerbaycan'a yatırım yapan Türk firmalarının yatırım kararlarında etkili olan faktörlerin neler olduğu, yatırım yaparken karşılaşılmış oldukları sorunlar ve çözüm önerilerinin neler olabileceği araştırılmıştır. Araştırmada anket ve mülakat yöntemi birlikte kullanılmıştır.

Araştırma bulguları olarak; Türkiye ile Azerbaycan arasındaki uluslar arası anlaşmalar, Azerilerle aynı dili konuşmamız, yabancı dil probleminin olması, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kültürel yakınlık, Azerbaycan'ın Türkiye'ye yakın olması, coğrafi konum en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun yanında Türkiye'de işlerin giderek bozulması kaliteli iş gücü, gelişmiş fiziki alt yapı, Azerbaycan pazarındaki fazla rekabetin olamayışı olarak belirlenmiştir.

Bu araştırmanın sonucunda, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kültürel yakınlık, kolayca Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı ile anlaşmamız gibi üstünlüklerimizi geliştirmemiz gerektiği sonucuna varılmıştır. Her iki ülke vatandaşı kolayca ticaret yapmasını sağlamaktadır. Gerek Türk firmaları gerekse Türkiye Cumhuriyeti hükümeti bu pazarın önemini farkındalar.

SUMMARY

FACTORS INFLUENCING FOREIGN INVESTMENT DECISIONS OF TURKISH FIRMS: CASE OF AZERBAIJAN

Keywords: Turkish Firms, Foreign Direct Investment, Azerbaijan.

When the Turkish republics had gained independence after the collapse of the Soviet Union both markets and investment opportunities emerged for Turkish firms. Amongst these republics, Turkey's relations with Azerbaijan are of particular importance. In these days the number of Turkish firms operating in Azerbaijan reached to 1500. This justifies the necessity of carrying on researches about this region.

In this study, what factors affect the investment decisions of Turkish firms in Azerbaijan, what sorts of problems they face and what are the possible solutions are researched. Both survey and interview methods are applied.

As research findings, international agreements between Turkey and Azerbaijan, similar language and hence non-existent foreign language problem, cultural similarities between Azerbaijan and Turkey, geographic position and proximity are appeared as the most important factors. In addition, disturbing business conditions in Turkey, talented work force, developed physical infrastructure, nascent competition in Azerbaijani market are other factors considered.

The results of this study imply that we have to capitalise our advantages such as cultural similarities between Turkey and Azerbaijan. Both countries citizens are able to trade easily. And both Turkish firms and Turkish Republic are aware of the importance of this marketplace.

GİRİŞ

Sovyetlerin ve Doğu Bloku'nun çöküşüyle birlikte pazar ekonomisine geçen ülke sayısı arttıkça, bu ekonomilerin önemli araçlarından olan yabancı sermaye yatırımlarının tercihlerine ve alıcı ve köken ülke ekonomilerine etkilerine ilişkin çalışmalarda bir artış olduğu belirlenmiştir. Son yıllarda Türk yatırımcıların çevre ülkelere olan ilgisine paralel olarak bu ülkelerdeki yatırımlar hakkında yapılan akademik çalışmalar da çoğalmıştır. Ancak bütün bu çalışmalara rağmen halen bu ülkelerdeki toplam yatırımcı sayısı ve yatırım miktarı gibi temel verilerin eksikliğinin yanında bu ülkelerde Türk yatırımcıların karşılaştıkları sorunlara ilişkin çalışmalarda da bir yetersizlik gözlenmektedir. Bu çalışma bu eksikliği gidermeye yönelik Azerbaycan'da inşaat sektöründe faaliyette bulunan Türk girişimcilerin karşılaştıkları sorunları incelemek üzere tasarlanmıştır.

1980 sonrası süreçte devletlerin ekonomik bir aktör olma özelliklerini giderek terk etmeleri ve yatırım alanlarını özel sektöre bırakmaları sebebiyle doğrudan yabancı yatırımlarda da öncülüğü özel sektör yapmaktadır. Bu nedenle ülkeler arası ekonomik ilişkilerin potansiyeli ve bu ilişkilerin geleceği incelenirken, özel sektörün sorunları üzerinde durmak önem kazanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla 18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığının ilan eden Azerbaycan Cumhuriyetini ilk tanıyan devlet Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Siyasal bağımsızlığın güçlenmesi ancak ekonomik bağımsızlığın güçlenmesiyle mümkündür. Ekonomik olarak güçlü olmayan ve başka ülkelere bağımlı olan ülkeler, ileri ki dönemlerde çok büyük problemlerle karşılaşabilirler. Bağımsızlığın temelinde güçlü bir ekonomi ve iktisat politikaları yatar. Bu anlamda bağımsız bir Türk Devleti olan Azerbaycan'ın sonsuza kadar yaşayabilmesi ekonomik etkenlere bağlıdır. Bu tespitten hareketle Türkiye ile Azerbaycan arasında ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi aynı zamanda siyasi ilişkilerin güçlenmesi anlamına da gelecektir. Kaldı ki, bütün bu siyasi

ve kültürel bağlar bir yana bırakılırsa dahi, Azerbaycan ile Türkiye arasında güçlü ekonomik ilişkilerin olması doğaldır. Çünkü, bu iki ekonomi birbirini destekler ve besler niteliktedir. Türkiye sermaye ve girişimcilik birikimi bakımından sahip olduğu donanımına Azerbaycan'ın yeni oluşan piyasasına arz ederek ortaya bir ekonomik sinerjinin çıkmasına katkı yapabilir.

Yeniden yapılanan bir ekonomi olarak Azerbaycan'da inşaat sektörü, petrol sektöründen sonra yabancıların ilgi gösterdiği en önemli sektördür. Türkiye'de bu sektörde kendine bir yer edinme istek ve becerisine sahip bir ülke olarak 1990'lardan beri önemli girişim ve projelere imza atmaktadır. Bu nedenle inşaat sektörü özel bir ilgiyi hak etmektedir.

Araştırmanın Problemi

İki ülke arasındaki ilişkiler her geçen gün artmaktadır. Azerbaycan'ın yeni kurulan bir ülke olması ve katı bir rejimin yıllarca etkisi altında bulunması bazı devlet yapısı özelliklerinin yerleşmesini güçleştirmektedir. Özellikle oturmuş bir maliye politikası, ticaret kurumları, adalet kurumları yoktur. Bunların olabilmesi ve çıkarılan kanunların uygulanabilmesi için zamana ihtiyaç vardır. Bundan dolayı da elimize kesin veriler geçmemektedir. İstatistiklerin doğruluk oranları tam olmamaktadır. Bundan dolayı yıllara ihtiyaç vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin özel sektörü, bu anlamda çok büyük problemlerle karşılaşmıştır.

Bütün bunlara rağmen Azerbaycan da inşaat sektöründe Türk firmalarının çok büyük yatırımlar yaptığını görüyoruz. Özellikle inşaat sektöründe 1990'ların başında büyük potansiyel vardı, şimdi azaldı. Bu arada rekabet de arttı. Dünyanın her ülkesinden şirketler bu ülkede iş kapma yarışına girdiler. Bu yüzden Türk firmalarının işi artık oldukça zorlaştı. Azerbaycan bu nedenle önemli bir pazar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmanın Kapsamı

Birinci bölümde, Azerbaycan'ın bağımsızlık öncesi bağlı olduğu Sovyet Birliğindeki yeri ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Azerbaycan-Türkiye ilişkileri, mevcut ekonomik durum ve ticari ilişkiler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Türk firmalarının Azerbaycan da karşılaştıkları sorunlar araştırılarak, bulgular değerlendirilerek sonuçlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç ve öneri kısmında; karşılaşılan sorunlar, problemler tespit edilmiş, öneriler kısmında ise; Azerbaycan ve Türkiye arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişebilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Yüksek lisans düzeyinde ele alınan ve Türkiye-Azerbaycan ekonomik ilişkilerinde Türk firmalarının karşılaştıkları sorunları inceleyen araştırmanın belli sınırlılıkları vardır. Birincisi araştırma için faydalanabilecek ikincil veriler oldukça kısıtlıdır. Kaynak bulmak neredeyse imkansızdır. İkincisi bu konuyla ilgili benzeri araştırmalar yoktur. Bu durumda araştırmada temel alınacak kaynak sıkıntısı bulunmaktadır. Ancak bu durum çalışmanın öncü olması açısından bir üstünlük olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın üçüncü sınırlılığını ise maddi yetersizlikler oluşturmaktadır. Araştırma, Türkiye hudutları içerisinde ve özellikle İstanbul ile sınırlı tutuldu ve bu sorunların halen Azerbaycan'da bulunan firma yöneticileri ile irtibat içerisinde bulunarak daha zengin veriler sağlanabilir. Ayrıca konuya Azerbaycan'lı yöneticiler açısından da bakmak gerekir. Ancak bunlar hem araştırmanın kapasitesini hem de zaman ve maddi kaynak sınırlarını aşacak niteliktedir.

1. AZERBAJCAN EKONOMİSİ : POTANSİYEL VE YABANCI YATIRIM UYGULAMALARI

Serbest piyasa ekonomisini benimseyen Türkiye, uluslar arası kuruluşlardan elde ettiği deneyimleri Azerbaycan'ın istifadesine sunmuştur. Özellikle bağımsızlığını kazandıktan sonra aramızdaki dil, din, tarih ve kültür birliğinin etkisiyle dışa açık olmak isteyen iş adamlarımız ve yatırımcılarımız için Azerbaycan cazip bir pazar haline gelmiştir. Bu bölümde öncelikle Azerbaycan ekonomisi hakkında kısa bilgiler verilecek, bu ekonominin potansiyeli tartışılacak ve yasal çerçevede ve uygulamada ortaya çıkan değişiklikler ele alınacaktır.

1.1. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Sovyet Dönemi

Azerbaycan Cumhuriyeti, demokratikleşme yönünde gelişmekte olan bir devlettir. Başkenti Bakü'dür. Dili Azerbaycan Türkçe'sidir. Etnik yapısı ise % 90'ı Azeri Türk'ü, %10'u ise diğer ırklardandır(Ruş, Talış, Lezgi, Yahudi, Ermeni). Yüz ölçümü 86.600 km², nüfusu 8 milyon 200 bin, nüfus yoğunluğu km²'ye 94 kişi düşer. Milli geliri 6.1 milyar \$, kişi başına milli gelir 754.3 \$'dır. Ülke topraklarının %18'i tarıma elverişlidir. %11.5'i ormanlık alan, %36'sı ise iskan ve tarım dışı alanlara, % 34.5'i ise diğer alanlara ayrılmıştır [Artan,1993].

1.1.2. Bağımsızlık Öncesi Azerbaycan

İlk bağımsız Azerbaycan Devleti 28 Mayıs 1918 tarihinde Çarlık Rusya'dan bağımsızlığını kazanmış olan vilayetlerin birleşmesi ile "Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti" olarak kurulmuştur. Batılı devletlerin Azerbaycan'ın zengin petrol yataklarını keşfettiği dönemdir.

Bunun sonucunda sürekli istikrarsızlık içinde bulunan Azerbaycan'ın bağımsızlığı 23 ay devam etmiştir. Bu tarihten sonra başlayan 70 yıllık bir sürede "Azerbaycan Sovyet

Sosyalist Cumhuriyeti” olarak Sovyetler Birliğine bağlı olarak yaşamıştır [Atmaca,1999].

SSCB içinde varlığını devam ettiren Azerbaycan'ın ekonomik-sosyal durumunu değerlendirecek; ülke nüfusunun tamamı Azeri Türkünün oluşmaktadır. SSCB döneminde sistemli olarak Cumhuriyetler arasında bağımsızlığı bir anlamda zorunlu kılan ekonomik yapı şöyledir: “Umumittifak (emek paylaşımı)” prensibi doğrultusunda, sanayi ürünlerinin %85-90'ının, tarım ürünlerinin % 30-35'inin ham, yarı mamul ve mamul olarak diğer cumhuriyetlere götürülmesi öngörülüyordu [Kıvanç, 1992].

Anadolu, Kafkaslar, Orta Asya üzerinden gelen ticaret yollarının Azerbaycan üzerinden geçmesi ülkenin ticari önemini, Rusların gözünde bir kat daha önemi artmıştır. Bu nedenle Ruslar Azerbaycan'da ekonomik üretimi arttırdıkları gibi, ulaşım, ticaret ve finans konularında da ileri hamleler yapmışlar ve Azerbaycan'ın Rus ekonomisinin önemli merkezlerinden biri haline getirmişlerdir. Balıkçılık endüstrisi ile demir ve deniz yolları işletmeciliğinin de geliştirmeye çalışmışlardır.

Bakü'de çıkan petrol Azerbaycan'ı Ruslar nazarında vazgeçilmez sömürge ülkelerinden biri haline getirmiştir. Rusya Azerbaycan'dan çıkarılan petrolün ve gazın %93'ünü alıyordu, geriye kalan %7 civarındaki payı da Azerbaycan halkına bırakmıştır [Atmaca, 1999]. Buradan da anlaşılacağı gibi Azerbaycan Türklerinin milli servetinin en büyük payını Rusların aldığı ortaya çıkmaktadır.

Hayvancılık sektöründe, sütünden ve etinden istifade edilen inek ve manda çeşitleriyle yün ve sütünden istifade edilen koyun çeşitleri sağlıklı bir şekilde üretilmektedir. Ancak tarım ve hayvancılıktan elde edilen bu önemli gıda maddeleri Rusya için ayrı bir gelir kaynağı oluşturmuştur. Sovyet rejiminin kurduğu bu ekonomik sistem çalışan insanlara eşit faydalanma şansı vermediği ve haksızlığa uğrayan insanlara da hakkını arama şansı tanımadığı için yavaş yavaş kapasitesi düşmüş üretkenlikten uzaklaşmıştır [Rugman ve ark, 1995].

Sovyetler zamanında Azerbaycan diđer űlkelere nazaran fakir olarak bilinmekte ve zor dōnemler yařamıřtır. Zor yıllar bir tek Azerbaycan için deęil diđer Tűrk Cumhuriyetleri içinde bōyleydi.

1.2. Bağımsızlık Dōnemi Azerbaycan

30 Eylűl 1991’de baęımsızlıęını ilan eden Azerbaycan bunu yeterli gōrmemiř ve 7 Haziran 1992’de dűzenlenen Cumhurbaşkanlıęı seçimiyle Ebulfez Elçibey’i Azerbaycan Cumhuriyetinin bařına geçirmiřtir. Pazar ekonomisine geçiřte; ekonomik, siyasi, hukuki bir alt yapının olmaması, teknolojinin eski olması, serbest piyasa ekonomisinin bilinmemesi, Ermenilerin iřgalci tutumu sonucu toprakların %20’sinin kaybedilmesi, bir milyondan fazla kiřinin kendi űlkesinde műlteci durumuna dűřmesi ve benzeri nedenlerle űretim dűřűklűęű ile geleneksel pazarlar yitirildi [Dartan,1992].

Fabrikalar kapanmaya bařladı, sonuç olarak da ekonomi űzerinde inisiyatif tamamen kaybedildi. űlkede siyasi istikrarın saęlanması ve Ermenilerle geçici ateřkese varılmasından sonra dikkatler ekonomi űzerine yoęunlařmaya bařlamıřtır. Bunun sonucu olarak 20 Eylűl 1994 tarihinde ‘‘Asrın Sōzleřmesi’’ olarak adlandırılan Azerbaycan Devlet Petrol Őirketi ile dűnyanın űnde gelen petrol Őirketleriyle ‘‘Hazar Denizinin Azerbaycan’a ait bōlűműnde Azeri, ıraę, Gűneřli yataklarının birlikte iřlenmesi ve paylařılması hakkında’’ ilk sōzleřme imzalandı [Aliyev, 2002].

Alınan űnlemler neticesinde GSMH’ nın reel seviyesi 1996 yılında; 1988 yılından beri ilk defa (%1.3) artmıştır. 1996 –2002 yılları arasında GSMH’ deki artış %56.4 (Yıllık Ortalama %8.1) olmuştur.

Azerbaycan ekonomisi 1996 yılından itibaren bařladıęı bűyűmeyi 2002 yılında da sűrdűrműřtir. GSYİH bu dōnemde %10.6 artarak 29.6 trilyon Manat’a (6.1 milyar \$) yűkselmiřtir. GSYİH’ da sanayinin payı %34.9, tarımın %14.2, diđer sahaların payı ise %50.9 olmuřtur. Kiři bařına dűřen milli hasıla 40.9 \$ artarak, 756.3 \$’a ulařmıřtır. GSYİH’ da űzel sektōrűn payı % 73 ’e (Bu oran sanayide %53.7, tarımda ise %99.1’dir)

yükselmiştir. Yine bu dönemde bir işçinin ortalama aylık ücreti %21.3 artarak 64.4 \$'a yükselmiş, yıllık enflasyon oranı ise %2.8 olmuştur [The Economist Intelligence Unit Azerbaijan Country Report ,October –2002].

SSCB döneminde kapalı bir ekonomi olan Azerbaycan ekonomisi bu dönemde Sovyet Cumhuriyetleri ile büyük ölçüde entegre olmuştur. 1991 yılında bağımsızlığın ilan edilmesinden itibaren eski Sovyet Cumhuriyetleriyle ticaretinde bir azalma olmuştur.

1.3. Azerbaycan'ın Dış Ticareti

Azerbaycan'da özel sektör ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından 2002 yılında Dünyanın 128 ülkesi ile ticari ilişki kurmuştur. Bu dönemde, dış ticaret hacmi 3.832,9 milyon \$ düzeyinde gerçekleşmiştir. Dış ticaretin 2.167,5 milyon \$'ı ihracatın payına, 1.665,4 milyon \$'ı ise ithalatın payına düşmüştür. Dış ticaret 2002 yılında 502,1 milyon \$ fazlalık vermiştir. Azerbaycan'ın son 5 yıl itibariyle dış ticareti;

Tablo 1: Azerbaycan'ın Dış Ticareti(000\$)

Yıllar	1998	1999	2000	2001	2002
İhracat (Milyon\$)	606.2	928.6	1.744,9	2.314,3	2.167,5
İthalat (Milyon\$)	1.077,2	1.033,4	1.172,1	1.430,9	1.665,4

Kaynak:The Economist Intelligence Unit Azerbaijan Country Report ,October 2002

Dış ticaretin %6,3'ü Türkiye ile, %23,3'ü BDT ülkeleri ile, %48,5'i AB ülkeleri ile, %21,9'u ise diğer ülkelerle yapılmıştır. Dış ticaret işlemlerinin %55,4'ünü özel sektör yapmıştır. Bunun içinde ithalatın payı %66.4'ü ihracat payı %47'si özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir.

İhracatın %88.9'unu mineral mahsullerdir. Bunun içinde %87,7'si ham petrol ve petrol ürünleri, %3,1'i gıda ürünleri, %1,7'si kimyasal ürünler, %1,4'ü makineler ve mekanik cihazlar, elektrikli makine ve cihazlar, % 1,2'si dokuma giysiler ve %3,7'sini de diğer ürünler oluşturmaktadır [Yaman,2002].

İthalatın; %23.8'i makine ve aksamları, elektroteknik avadanlıklar, %19.5'i mineral mahsuller, %16.9'u az kıymetli metaller ve ondan hazırlanan ürünler, %14.3'ü gıda ve gıda ürünleri, %7.4'ü kara, hava ve deniz nakliye araçları, %5'i kimyasal ürünler, %2.4'ü plastik kütle, kauçuk, rezin ve bunlardan hazırlanmış mamuller, %2.1'i kağıt, karton ve bunlardan hazırlanmış mamuller, %1.7'si tıbbi cihazlar ve diğer muhtelif cihazlar, %6.9'unu ise diğer ürünler teşkil etmektedir [Yaman, 2002].

2002 yılı on iki aylık döneminde; Azerbaycan'a ihracatımız, geçen yılın aynı dönemi ile kıyaslandığında %5.4, ithalatımız ise %19.2 artmıştır. Dış ticaret hacmimiz ise %11.2 artarak 239.6 milyon \$'a yükselmiştir. Azerbaycan'ın ithalatında ülkemizin payı %9.4, ihracatında %3.8 toplamda ise %6.3'dür. Ülkemizin ithalatında Azerbaycan'ın payı %2, ihracatında ise %4'dür.

Azerbaycan 2002 yılı on iki aylık döneminde; dış ticaretinin %14'ünü Türk Cumhuriyetleri ile gerçekleştirmiştir. İthalatta bu oran %25.7, ihracatta ise %5' tir. Bu dönemde Birleşik Devletler Topluluğuna yapılan ihracat 243.7 milyon \$, ithalat ise 650.1 milyon \$'dır. AB ülkelerine yapılan ihracat 1 milyar 463 milyon \$, ithalat 394 milyon \$'dır.

Tablo 2:Azerbaycan'ın İhracat ve İthalatı

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİ						
İHRACAT (Milyon \$)	781	606.2	928.6	1.744,9	2.314,3	2.167,5
İTHALAT (Milyon \$)	794	1.077.2	1.033.4	1.172,1	1.430,9	1.665,4
DIŞ TİCARET DENGESİ (Milyon\$)	-13	-471.0	104.8	572.8	883.4	502.1
CARİ İŞLEMLER DENGESİ (Milyon\$)	915.8	-1.364,5	-599,7	67,3	-51,7	-768,4
DÖVİZ KURU (Yıllık ortalama. Manat /\$)	3.985,6	3.869,1	4.118	4.474,2	4.656,4	4.860,8
TÜRKİYE İLE DIŞ TİCARETİ						
İHRACAT (Milyon \$)	41,2	135,8	69	104,9	67,4	83,4
İTHALAT (Milyon \$)	179,7	220,1	142,4	128,4	148,2	156,2
SEÇİLMİŞ ORANLAR (%)						
İHRACAT/İTHALAT	98	56,2	89,9	148,9	161,7	76,8
İHRACAT/GSYİH	20	14,7	23,2	35,6	40,3	35,5
İTHALAT/GSYİH	20	26,2	25,8	23,9	24,6	27,3
DIŞ TİCARET DENGESİ/GSYİH	-0,3	-11,4	-2,6	11,7	15,5	8,2
DIŞ TİCARET HACMI/GSYİH	41	40,9	49,05	59,5	64,9	62,8
EĞİTİM HARCAMALARI/GSYİH	3,6	3,5	4,8	4,1	3,5	3,2
SAĞLIK HARCAMALARI/GSYİH	1,2	0,9	1,1	1,0	0,8	0,8

Kaynak:The Economist Intelligence Unit Azerbaijan Country Report ,October 2002

1.3.1. Tarım Sektörü

Azerbaycan iklim ve toprak yapısı bakımından tarıma son derece elverişli bir ülkedir. Bir sezonda 2 hatta 3 ürün almak mümkündür. Damızlık tohum, fidan, fide, gübre, ilaç, makina ve kredi gibi temel girdilerde ayrıca, pazara ulaşmada yaşanan sıkıntıların aşılması halinde tarım kesiminde patlama yapabilecek durumdadır. Azerbaycan nüfusunun %49'u köylerde yaşamaktadır. Toplam 4243 köy bulunmaktadır. 86.600 km² araziye sahip olan Azerbaycan'da ekilebilir alanlar %18'dir [Karabağlı, 1993].

2002 yılında tarımsal üretim bir önceki yıla göre %6.4 artarak 6.355,7 milyar Manat'a (1.3 milyar \$'a) yükselmiştir. GSMH' nin %14.2'si tarım sektörünün payına düşmektedir. Faal işgücünün %30-35'i bu alanda çalışmaktadır.

Tarımda, Sovyetler birliği döneminden kalma kollektif mülkiyete dayalı kolhoz ve sovhoz işletmeleri tarafından üretim yapılmakta iken yapılan ıslahat ve özelleştirme programı çerçevesinde özel mülkiyete dayalı üretim yapısına geçilmiştir. Toprak reformu hakkında ilk kanun 1996 yılının Haziran ayında kabul edilmiştir. Bu kanun ile tarıma elverişli toprakların özelleştirilmesi imkanı yaratılmıştır. Cumhuriyetin sınırlarını teşkil eden 8,6 milyon hektarın 3,8 milyon hektarı (%44,2) devletin mülkiyetinde kalması, 2,7 milyon hektarının (%31,4) belediyelerin mülkiyetine verilmesi, 2,1 milyon hektarın (%24,4) ise özelleştirilmesi öngörülmektedir. Özelleştirme programı çerçevesinde özel mülkiyete verilecek 1.395 bin hektar sahanın 1.375,5 bin hektarı özelleştirilmiş, toprak sahibi olacak ailelerin %98.6'sı bu haktan yararlanmış, ortalama bir aileye 1.6 hektar toprak verilmiştir [TİKA;1996].

Elverişli iklim koşulları Azerbaycan'da çok zengin ürün çeşidinin yetiştirilmesine imkan sağlamasına rağmen makina-ekipman yetersizliği, kaliteli tohum ve gübre kullanılmaması ve Bankacılık mevzuatındaki yasal eksiklikler sonucu tarımsal kredilerin açılmaması nedeniyle ülkenin potansiyelinden bugün itibariyle yeterince istifade edilememektedir.

Bugün tarım alanında faaliyet gösteren işletmeler yeni yatırım yapmak, teknoloji kullanmak imkanına sahip değildirler. Yukarıda belirten nedenlere ek olarak elektrik enerjisi, suyun yeterince bu alanda kullanılmaması, nakliye ve ambalaj sanayiindeki yetersizlikler, iletişimin zayıflığı, tarım sektörünün hızlı gelişmesine engel olmaktadır.

Yapılan ıslahatlar ve özelleştirme neticesinde; et, süt, ekmek, pamuk, meyve, sebze, şarap, tütün, çay üretimi yapan, teknik, kimyasal, satış vs. hizmeti gösteren devlet müesseselerinin tamamı özelleştirilmiş veya anonim şirket statüsüne kavuşturulmuştur [Avrasya Dosyası, 2001].

Planlı üretim lağvedilmiş, fiyatlar serbestleştirilmiş, ithalat ve ihracat liberalleştirilmiş, tarım ürünlerinin üretimi için gerekli malzemelerin ithalatında gümrük vergisi kaldırılmıştır.

Tarım ürünleri üreticileri bütün vergilerden (toprak vergisi hariç) ve önceki vergi borçlarından beş yıl müddetince muaf tutulmuşlardır. Ancak; ilmi araştırma ve öğretim müesseseleri, veterinerlik hizmet merkezleri, tohumculuk ve damızlık işletmeleri ile balık yetiştirme merkezleri özelleştirme kapsamı dışında tutulmuştur.

Azerbaycan'ın su rezervleri 31.2 milyar m³ civarındadır. Umumi gücü 21,5 milyon m³ olan; 153 baraj, 8000 artezyen kuyusu bulunmaktadır. Su kanallarının uzunluğu 73.300 km'dir.

1.3.2. Sanayi Sektörü

Azerbaycan'ın son derece zengin petrol kaynaklarına sahip olması neticesinde sanayinin temelini kimya, petro-kimya, makina imalat sektörü oluşturmuştur. SSCB Cumhuriyetlerinin birbirine bağımlılığını artıran, bir anlamda zorunlu kılan ekonomik ve siyasi yapı arz etmesi sonucu, bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, ekonominin her alanında olduğu gibi sanayi sektöründe de çok zor günler yaşamıştır.

Çok eski teknoloji ile üretim yapılması, hammadde ve yedek parça yokluğu gibi nedenlerden dolayı ülke ihtiyaçlarının çok üstünde kapasiteye sahip bu fabrikaların, ya kapasitesinin çok altında üretim yapmasına ya da kapanmasına neden olmuştur. Diğer alanlarda olduğu gibi sanayi üretiminde de, 1995 yılına kadar çok büyük düşüşler yaşanmış ancak, alınan tedbirler neticesinde 1996 yılı ikinci yarısından itibaren olumlu gelişmeler görülmeye başlamıştır [Bozkurt, 1992].

Cumhurbaşkanı'nın 30.04.2001 tarihli Fermanı ile, Özelleştirme, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları, Devlet Antihisar ve Sahipkarlığa Yardım Komitesi ile Yabancı Sermaye Ajansı birleştirilerek Ekonomi Kalkınma Bakanlığı oluşturulmuştur. Bakanlık; sosyal

ekonomik gelişme, uluslararası işbirliği, makro ekonomi, ticaret, sermaye, özel sektörün gelişimi, özelleştirme, tekelleşmenin önlenmesi ve rekabetin geliştirilmesi amacıyla, devlet siyasetinin hazırlanıp hayata geçirilmesi için merkezi organ haline getirilmiştir.

Sanayileşmede esas hedef, petrol ve petrol ürünlerine olan bağımlılığı azaltarak, ekonominin diğer alanlarında gelişmeyi sağlamaktır. Bunun için KOBİ'lerin gelişmesini sağlamak, tarımsal sanayiye yenileştirmek, iyi eğitilmiş insanların bilgi ve becerilerini artırmak, nakliyenin, iletişimin güçlendirilmesi hedef olarak seçilmiştir [Örgev, 1999].

2002 yılında sanayi sektöründe 19.7 trilyon Manat tutarında mahsul üretilmiştir. 2001 yılı üretimi ile kıyaslandığında %3.6 daha fazla üretim sağlanmıştır. Üretimin %48.5'i maden çıkarma ve işlenmesinin, %42'si imalat sanayinin, %9.5'i ise elektrik enerjisi, gaz ve su teçhizatına aittir [Nesirova, 2002].

2002 yılında GSMH' nin %34.9'u sanayi sektörünün payına düşmektedir. Sanayide üretimin %53.7'si devlet sektörünün payına düşmektedir (1999 yılında özel sektörün payı %32.9, 2000 yılında %43.6, 2001'de ise %51.7dir). 2002 yılı sanayi üretimi 2001 yılı ile kıyaslandığında; ham petrol üretiminde %2.8, petrol işlenmesinde %1, kimya ve petrokimya sanayi müesseselerinde %30, metalurjide %96.6, inşaat malzemelerinde %42, cam ve çini-saksı sanayiinde %65.5, orman, ağaç imali ve selülozik kağıt sanayiinde %2.7 artmış, elektrik enerjisinde %1.5 azalmıştır.

Dünyada enerji bakımından en zengin ülkeler arasında yer alan Azerbaycan enerji sıkıntısı çekmekte, üretimde yeterince artış sağlayamadığından bu ihtiyacını karşılamakta zorlanmaktadır. 2000 yılında 18.6 milyar kw/saat olan elektrik enerjisi üretimi, 2001 yılında az da olsa artarak 18.991 milyar kw/saate çıkmış, 2002 yılında ise 18.533 kw/saate düşmüştür. Üretimin ihtiyacı karşılayamamasının en önemli nedenleri; üretim tesislerinin eskimesi, bakım onarımının yapılamamasıdır. Başkent Bakü'nün dışında Azerbaycan genelinde gaz ve elektrik enerjisi sıkıntısı çekilmekte, bu durum, diğer bölgelerde yatırım yapılmasını son derece olumsuz etkilemektedir.

Azerbaycan ekonomisinin en önemli ayağı petrol sektörüdür. 2002 yılında petrol üretimi son 24 yılın en yüksek seviyesine ulaşarak 15.3 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Doğal gaz üretimi ise 5.1 milyar m³ olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında enerji üretiminde petrolün payı %74.3 iken, 2002 yılında %74.8'e, elektrik enerjisinin payı ise %0.6'dan %1.4'e yükselmiştir. Gazda ise %25.2 'den %23.8'e düşmüştür. Diğer taraftan demircilik, alüminyum, bronz, bakır, inşaat malzemeleri, hafif sanayi, tekstil, pamuk, ipek, ayakkabı, deri işleme, halı, gıda sanayi önemli sektörler iken, bugün için üretim istenilen düzeyin çok altındadır.

2002 yılında küçük, orta ve büyük sanayi müesseselerinde çalışan işçilerin sayısı 2001 yılına göre %1 azalarak 142.400 kişi olmuş, bir işçinin ortalama aylık maaşı ise 554.300 Manat (114 \$) olmuştur. 2002 yılında Azerbaycan ihracatının %88.9'unu petrol ve türevleri oluşturmuştur.

1.3.3. Doğal Kaynaklar, Enerji Sektörü

Azerbaycan petrol ve doğal gaz başta olmak üzere, yer altı kaynakları açısından zengin bir ülkedir. 20. Yüz yıl başlarında dünya petrol arzının yarısı, Azerbaycan tarafından karşılanmaktaydı. Ülkede petrol sektörünün tamamı bir devlet şirketi olan SOCAR tarafından kontrol edilmektedir. 2002 yılı itibariyle dünyanın 15 ülkesinden 33 petrol firması ile aralarında 21 (biri iptal edilmiştir) petrol anlaşması imzalanmıştır. Bu projelerin hayata geçirilmesi tahminen 63 milyar \$'a mal olacaktır. Bugün 36'sı karada, 14'ü Hazar Denizinde olmak üzere 50 sahada 10.500 kuyu ile petrol aranmaktadır. Dünyada enerji zengini ülkeler arasında yer alan Azerbaycan bugün enerji sıkıntısı çekmektedir.

1.3.4.Yabancı Sermaye Yatırımları

Bir ülkeye yabancı sermaye akışını belirleyen “ülkeye özgü” faktörler söz konusudur [Dunning 1979; 1988]. Bu nedenle Azerbaycan’ında kendine özgü şartları nedeniyle yabancı sermayeyi az miktarda çekmektedir.

A.C. Merkez Bankası ve A.C. İstatistik Komitesi’nin verilerine göre 2002 yılında ülke ekonomisine 10.3 trilyon Manat (2.1 milyar \$) tutarında yatırım yapılmıştır. Yatırımların 1.8 milyar \$’ı yabancı sermayenin payına düşmektedir. Azerbaycan ekonomisine bugüne kadar yaklaşık 10 milyar \$ yatırım yapılmış olup, bunun 8.3 milyar \$’ı yabancı sermayenin payına düşmektedir. A.C. İktisadi İnkişaf Bakanlığı’nın verilerine göre 2002 yılında ülkeye giren 1.8 milyar \$’lık yabancı sermayenin 1.5 milyar \$’ı petrol sektörüne, 300 milyon \$’ı ise diğer sektörlerle yönelmiştir.

Tablo 3: 1994-2002 Yılları Arasında Azerbaycan’a Giren Yabancı Sermaye Miktarı

(Bin ABD Doları)

Sektör/yıl	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	Toplam
Sanayi	44	162	467	916	1.148	773	604	851,5	1.540,8	6.506,3
Petrol sanayisi	22	140	417	780	994	553	574	820,5	1.521	5.821,5
İnşaat	25	20	32	104	154	29	31	7,1	8,2	410,3
Ticaret Hizmet	45		23	74	100	55	17	26,1	7,7	347,8
Nakliyat iletişim	4	21	6	21	37	38	17	7,5	7,9	159,4
Diğer	32	4	12	40	41	42	286	199,8	224,9	881,7

Kaynak: The Economist Intelligence Unit Azerbaijan Country Report ,October 2002

Ülkeye gelen yabancı sermayenin %90’ı Bakü ve yakın çevresine yönelmiştir. Dolayısıyla Bakü ve çevresinde sanayi yatırımları çok fazladır.

Yabancı sermayenin desteklenmesindeki yasal eksiklikler, keyfi uygulamalar ve benzeri nedenler özellikle petrol sektörü dışındaki alanlara yabancı sermaye akışını önlemektedir. Ayrıca ilgili kurumların veya aynı kurumun değişik zamanlarda verdikleri yabancı sermaye konusunda bilgiler de farklılık arz etmektedir [Akdiş, 2001].

Tablo 4: 1994-2000 Yılları Arasında Ülkeler Bazında Gelen Yabancı Sermaye Miktarı

(Milyon ABD Doları)

Ülke/yıl	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Toplam
Türkiye	40	52	73	188	204	103	63	723
ABD	3	61	208	383	416	166	170	1.407
İngiltere	6	28	81	184	230	163	169	861
Almanya	1	1	4	27	38	7	57	135
Rusya	3	15	44	85	82	47	32	308
İtalya	--	--	--	13	20	38	12	83
Japonya	2	5	17	42	67	13	97	243
Fransa	1	--	--	14	22	44	70	151
Norveç	1	12	35	69	115	63	47	342
SuudiArabistan	2	2	7	12	15	6	14	58
BAE	--	1	2	8	16	8	3	38
İsveç	1	1	4	20	20	15	2	63
İran	0.6	1	1	9	41	24	16	92
DiğerÜlkeler	90	39	64	101	194	240	200	928

Kaynak: IMF Economic Review Azerbaijan, April 2001, Washington DC

Azerbaycan'a gelen yabancı sermaye miktarı açısından ilk sırayı ABD, İngiltere, Türkiye almaktadır. ABD'nin yabancı sermaye miktarı 1.407 milyon \$'dır. Türkiye'nin ise 723 milyon \$ yatırım yaptığını görüyoruz. Bu ülkeye ilgi her geçen gün artmaktadır.

Tablo 5: 2000-2002 Yıllarında Ülkeler Bazında Petrol Dışı Alanlardan Gelen Yabancı Sermaye Miktarı

(Milyon ABD Doları)

Ülke/Yıl	2000	2001	2002	Toplam
Türkiye	31.6	11.8	20.3	63.7
ABD	11.2	16.9	10.8	38.9
İngiltere	6.8	15.1	4.1	26
Almanya	1.7	1.2	1.7	4.6
Rusya	--	1.4	0.7	2.1
Fransa	39.3	7.6	1.7	48.6
BAE	2.8	0.7	0.2	3.7
İran	2.9	--	2.7	5.6
Diğer Ülkeler	21.7	24.6	3.3	49.6

Kaynak: IMF Economic Review Azerbaijan, April 2001, Washington DC

Yabancı sermaye yatırımlarına baktığımızda Türkiye'nin ilk sırada olduğunu görüyoruz. ABD yatırım miktarının nerede ise iki katı, İngiltere, Almanya ve Rusya'ya baktığımızda oldukça geride yer almaktadır.

Küreselleşme sürecinde rekabet gücü yüksek olan ülkeler yabancı sermayenin artmasına neden olur. Bu noktada rekabet gücünün artması öncelikle Azerbaycan'daki zihniyet değişiminin sağlanması gerekir. Bu da daha uzun yılların alacağını söyleyebiliriz.

Son olarak yabancı sermaye ülkelerin gelişmesine, uygulanan politikaların niteliğine göre değişik seviyelerde katkı sağlamaktadır [Coşkun; 2002]. Dolayısıyla Azerbaycan'ında yukarıda saydığımız sonuçlar itibariyle kendine özgü şartlar değiştiğinde yabancı sermayenin miktarında da artış olabilir.

1.3.5. 2002 Yılında Ekonomi Alanında Önemli Gelişmeler

Azerbaycan'da 2002 yılının en önemli hadiselerinin başında Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattının temelinin atılması olmuştur. Günde bir milyon varil, yılda 50 milyon ton kapasiteli bu hattın iki yıl sonra faaliyete geçmesi beklenmektedir. Yine bu dönemde Bakü, Sumgayt (ülkemizden Barmek Holding üstlenmiştir), Ali Bayramlı, Mingeçevir elektrik şebekelerinin, özel sektöre uzun süreli olarak işletmesi verilmiştir. Diğer bir önemli hadise, Cumhurbaşkanı sayın Aliyev'in, Nisan ve Mayıs aylarında yerli ve yabancı işadamlarıyla yaptığı toplantılar ve bunun sonucu olarak özel sektörün önündeki engellerin kaldırılması yönünde Ağustos ve Eylül aylarında yayımladığı bir sıra fermanlardır.

Bu Fermanların amacı; KOBİ'lere mali ve teknik destek imkanlarının artırılması, özel sektörün geliştirilmesi ve bu konuda Cumhurbaşkanı'na tavsiyelerde bulunacak bir danışma kurulunun oluşturulması, lisans gerektiren faaliyet alanlarının sayısının 240'dan 30'a indirilmesi, lisans sürelerinin 2 yıldan 5 yıla çıkarılarak formalitelerin azaltılması, özel girişimciliğin geliştirilmesinde devlet himayesinin artırılması, kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan denetimlerin azaltılması ve suni engellerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Ancak, bu uygulamalar yabancı sermayenin gelmesi için yeterli değildir. Bunun için mutlaka teşvik mekanizmalarının uygulamaya konulması, gümrüklerde depo ve antrepoların kurulması, soğuk hava depolarının oluşturulması, Serbest Bölgeler Kanununun çıkarılması ve benzeri önlemlerin alınması zorunlu bulunmaktadır.

Ayrıca, Azerbaycan'da 1997 yılından önce, yabancı sermaye için uygulanan vergi muafiyetinden vazgeçilmesi, petrol sektörü dışında kalan alanlarda üretime yönelik yatırım yapılmasını son derece olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluk geçerliliğini halen devam ettirmektedir.

Azerbaycan ekonomisi açısından önemli hadiselerden birisi de, IMF heyetinin Azerbaycan Hükümeti ile belirlenen konularda hiç bir uzlaşma sağlanamadığını açıklayarak 2002 Aralık ayında Azerbaycan'ı terk etmesidir. IMF özellikle üç konuda

ısrar etmektedir. Bunlar; elektrik enerjisinin dahili kıymetlerinin artırılması, vergi sisteminde yeni düzenlemelerin yapılması, Devlet Petrol Fonu (DPF) Hakkında Kanunun kabul edilmesi ve denetiminin Millet Meclisine verilmesidir. Ayrıca, gümrük vergi derecelerinin üst sınırının 15'den 12'ye çekmeyi, uygulanan spesifik gümrük oranlarının orta seviyesini %1,4 azaltmayı, yani %7,9'dan %6,5'e indirmeyi veya bu oranlarının tamamıyla kaldırılmasını istemektedir [MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, 2002]. IMF'nin görüşmeleri sona erdirmesi üzerine (bu durum, Yoksulluğun Azaltılması ve Ekonomik Kalkınma Programı çerçevesinde verilen kredilerin durdurulması anlamına da gelmektedir). Azerbaycan tarafı, DPF'de 07.02.2003 tarihinde yasal düzenleme yapmış, Bakanlar Kurulu, bazı petrol ürünlerinin dahili kıymetlerinin artırılması konusunda karar almış, 2004 yılında uygulamaya geçmek üzere, vergi sisteminde değişiklikler yapılması konusunda çalışma başlatmıştır.

1.3.6. Özelleştirme

Azerbaycan'da piyasa ekonomisine geçişin yasal dayanağı 18 Ekim 1991 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Devlet Bağımsızlığı Hakkında kabul edilmiş Anayasa değişikliğidir. 7 Ocak 1993 tarihinde kabul edilen "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Devlet Mülkiyetinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun" ise özelleştirmenin yolunu tamamen açmıştır [Erol,1995].

Birinci Özelleştirme Programı 1995-1998 arasını kapsadığından, ikinci özelleştirme programı 10.08.2000 tarihinde Cumhurbaşkanınca tasdik edilmiştir. Dikkati çeken husus birinci özelleştirme programında küçük işletmelerin özelleştirilmesi neticesinde elde edilen tecrübe ile ikinci özelleştirmede orta ve iri ölçekli müesseselerin özelleştirilmesinde ortaya çıkacak problemlerin giderilmesine çalışıldığı görülmektedir. 1996-2002 yılları arasında özelleştirmeden toplam 151.1 milyon \$ gelir elde edilmiştir.

Özelleştirme planlarında; hukuk kurallarının serbest piyasa ekonomisi şartlarını yerine getirmek ve buna engel olan durumları, olumsuzlukları ortadan kaldırmak, tekelleşme ve haksız rekabetin önüne geçmek amaçlanmaktadır. Ancak, küçük özelleştirmeler

dışında bunda başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Verimlilik, ihracat veya ithal ikameli üretim, istihdam ve benzeri konuların iyi değerlendirilememesi, teknolojinin yenileştirilememesi, sonradan kiraya vermek düşüncesiyle yapılan özelleştirmeler, yeterince şeffaf olunmaması gibi hususlar, özelleştirilen kurumların zararlı çalışmasına, verimsiz olmasına, üretim yapılamamasına veya tekel oluşmasına yol açmıştır [Takis, 2000].

Azerbaycan, gelişme çabası içerisinde olan bir ülkedir. Ekonomide petrolün payı büyüktür. Petrol sektörü dışındaki alanlarda gelişme cılız kalmaktadır. Bugün yaklaşık olarak Azerbaycan'ın ihracatının %88.9'u, ülkeye gelen yabancı sermayenin %70'i, bütçe gelirlerinin %50'si petrolün payına düşmektedir. Kanımızca Devlet Petrol Fonu'nda biriken paranın petrol sektörü dışındaki sahaların özellikle de tarımın gelişmesini teşvik edecek şekilde kullanılması gerekmektedir. Böyle yapılması halinde, istihdam ve üretim artacak, diğer şehir ve bölgelerden Başkent Bakü'ye gelen göç azalacaktır.

Azerbaycan'ın en büyük problemi toprak bütünlüğünün sağlanamamasıdır. Yetkililerin verdiği bilgilerden, Ermenilerin işgalci tutumu nedeniyle yaşanan savaşın Azerbaycan ekonomisine verdiği zarar 22 milyar \$ düzeyindedir. Topraklarının % 20'nin işgal altında olmasının yanında, 1 milyondan fazla Azerbaycan Türkü, dünyanın gözü önünde, kendi ülkesinde mülteci durumunda, çadırlarda, barakalarda çok ağır şartlarda yaşamaktadır [Aydın,1992].

Okuma yazma oranının yüksekliğine, yer altı ve yerüstü zenginliğine rağmen bugün Azerbaycan Türkü'nün en az yarısı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

1.3.7. Azerbaycan'ın Para Birimi Olan Manat'ın Kıymetindeki Değişmeler

Tablo 6: 1995-2002 Döneminde Yıllık Ortalama Manat/Dolar Kuru Aşağıdaki Gibi Olmuştur

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
4.717,5	4.295,5	3.986,8	3.868,8	4.118	4.474,2	4.656,4	4.860,8

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistlik Göstercileri. Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

2002 Yılı içerisinde Manat Dolar karşısında yaklaşık %4.4 değer kaybetmiştir. Bu tabloya baktığımızda Azerbaycan ulusal parasında ciddi şekilde değişiklik yoktur. Dolayısıyla ülkenin istikrarı açısından önemli olduğunu görüyoruz.

1.3.8. Para ve Sermaye Piyasaları

Azerbaycan'da bankacılık sistemi iki seviyelidir. Bir tarafta Azerbaycan Merkez Bankası (Milli Bank), diğer tarafta ticari ve kredi bankalarıdır. Merkez Bankası, hem kredi bankalarının üstlendiği görevi yürütmekte, hem de özel bankaların ve kredi kuruluşlarının denetimini yapmaktadır. Merkez Bankasının dışında iki devlet bankası vardır. Azerbaycan Beynelhalk Bankası-ABB- (%51.1'i devletin), ve Birleşmiş Universal Bankası (%100'ü devletin). Bunların dışında 44 özel banka ülkede faaliyet göstermektedir [Azerbaycan Maliye Bakanlığı Verileri, 2001].

Azerbaycan Beynelhalk Bank (ABB), pazarın yaklaşık %70'ini elinde tutmaktadır. Ülkenin bütün depozitolarının %50'si bu bankada toplanmaktadır. Merkez Bankası Başkanı, bu durumun Anti Tekel Kanununa aykırı olduğunu söylemektedir [Caferov,1993].

Azerbaycan' da Türk sermayeli yada ortaklı bankalar da faaliyet göstermekte, bilgi birikimi ve tecrübeleriyle ülke ekonomisine hizmet etmektedirler. Bu bankalar Azer-Türk Bank (Ziraat Bankası ortaklığı), Koçbank, İş bankası Azerbaycan, Cibank ve Royalbank'dır.

Ülkede ticari ilişkileri düzenleyen bir kısım yasaların bulunmaması, mevcut yasaların yetersiz ya da uluslararası standartlara uygun olmaması hemen her sektörde olduğu gibi bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemektedir. Bono, poliçe ve çek gibi kambiyo senetleriyle ilgili yasal düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu durum ödemelerin nakit olarak yapılmasına sebebiyet vermektedir. Ekonominin kaydi para mekanizmasını sağlayacak yasa, sistem veya ödeme araçlarından yoksun olması nedeniyle ödeme ve tahsilatlar nakit olarak yapılmakta, bu durum nakit kullanımını (özellikle dolar) artırmakta, genel olarak da kayıt dışı ekonomiyi hakim kılmakta ve ticari hayatta çeşitli risk ve sorunların meydana gelmesine yol açmaktadır.

İthalatta, her bir ithal anlaşması için azami 25.000 \$'a kadar peşin ödeme yapılabilmekte, 25.000 \$'ın üzerindeki peşin ödemelerde Azerbaycan Merkez Bankası izninin alınması gerekmektedir.

ABD, İngiltere, Türkiye ve Norveç Azerbaycan'a en çok yabancı sermaye getiren ülkelerdir. Azerbaycan'a, Petrol sektörünün dışında en çok yabancı sermaye ülkemizden gelmiştir. Yukarıda sayılan ülkeler ise petrol sektörüne yönelmişlerdir.

1.3.9. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2002 Yılı Döneminde Dış Ticareti

Azerbaycan'ın ticari ilişkilerine baktığımızda gün geçtikçe arttığını gözlemlemekteyiz. Burada önemli olan ithalat ve ihracata konu olan madde grupları ile ilgili bilgi verilmektedir.

Tablo 7: Başlıca Madde Grupları İtibariyle; İthalatı

(Bin \$)

1. Mineral yakıtlar, petrol ve türevleri	292.614.500
2. Makineler ve mekanik cihazlar ve yedek.	273.225.300
3. Demir ve çelikten eşya	225.588.600
4. Elektrikli makine ve cihazlar ve yedek.	122.472.900
5. Motorlu kara taşıtları ve yedek.	67.315.000
6. Demir ve çelik	28.655.100
7. Optik alet ve cihazlar ve aksesuarları	28.018.600
8. Şeker ve şeker mamulleri	27.605.300
9. Plastikler ve mamuller	25.155.600
10. Lokomotif ve yedek parçaları	23.779.800
11. Gemiler ve diğer yüzen vasıtalar	22.939.800
12. Ağaç ve ahşap eşya	22.619.300
13. Kağıt, karton ve mamulleri	22.429.200
14. Tuz, kükürt, taş, alçı ve çimento	20.408.700
15. Tütün ve tütün ürünleri	19.163.200

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistlik Göstercileri, Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

Azerbaycan'ın ithalat ettiği maddelere baktığımız zaman en fazla ön plana çıkan ürünler şunlardır: mineral yakıtlar, petrol ve türevleri birinci sırada yer almaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi Azerbaycan'da petrol var ama bunu işleyecek tesisler olmadığından dışarıdan işlenmiş olarak geri almaktadır. İkinci sırada ise demir ve çelikten eşyalar yer almaktadır. Bunları sırası ile makineler, mekanik cihazlar ve yedekleri, elektrikli makine ve cihazları ve yedekleri takip etmektedir.

Tablo 8: Başlıca Madde Grupları İtibariyle; İhracatı

(Bin\$)

1. Mineral yakıtlar, petrol ve türevleri	1.927.361.600
2. Makineler ve mekanik cihaz. ve yed. par.	26.757.400
3. Meyve ve sert kabuklu meyveler	22.976.200
4. Pamuk	22.911.200
5. Plastikler ve mamuller	22.363.000
6. Tütün ve tütün ürünleri	19.967.000
7. Organik kimyasallar; kıymetli metaller	18.972.600
8. Demir ve çelik	13.796.700
9. Organik kimyasal ürünler	11.252.600
10. Optik alet ve cihazlar ve aksesuarları	9.136.900

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistlik Göstercileri, Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

Azerbaycan'ın ihracatına baktığımız zaman en fazla sattığı ürün mineral yakıtlar, petrol ve türevleridir. Buradan da anlaşılacağı gibi petrol işlenmeden dışarıya satılmaktadır. Bunu takiben plastik ve mamulleri, makineler, meyve ve sert kabuklu meyveler ve pamuk gibi ürünler takip etmektedir.

Bu iki tabloyu karşılaştırdığımız zaman ihracatta en fazla yer alan ürün petroldür. Yani işlemeden satılmaktadır. İthalat ise bunun tam tersidir. Petrolü işlenmiş halde daha fazla ücret ödeyerek geri almaktadır. Özellikle tarımda bile sanayi gelişmediğinden dışarıdan pek çok ürünü ithal etmektedir. Bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi yabancı yatırım olanakları her sektörde görülmektedir. Dolayısıyla rahatlıkla buraya yatırım yapan firmalar rekabet avantajı sağlayabilirler.

1.3.10. Azerbaycan'ın İthalatında İlk 10 Ülke

Azerbaycan'ın ithalat yaptığı ülkelere baktığımızda; Rusya ile işbirliğinin devam etmekte olduğunu görüyoruz. Bunun ikinci sırada Türkiye'yi görüyoruz. 2002 rakamları itibariyle 156.196.700 \$'lık bir ithalat yapmıştır. Dolayısıyla ithalat rakamları da çok yüksek rakamlar olarak görülmektedir.

Tablo 9: Azerbaycan'ın İthalatında İlk 10 Ülke (2002)

Ülke	İthalat (\$)
1. Rusya	280.912.900
2. Türkiye	156.196.700
3. Kazakistan	149.793.900
4. Türkmenistan	119.778.400
5. Fransa	118.111.000
6. ABD	98.626.900
7. İngiltere	85.224.100
8. Almanya	83.464.900
9. Ukrayna	79.918.100
10. İran	57.919.900

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistiki Göstergileri, Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

Azerbaycan'ın ithalatına baktığımız zaman en fazla mal satın aldığı ülke Rusya'dır. Bunu takiben ikinci sırada Türkiye'yi görüyoruz. Hatta şunu da söyleyebiliriz, hemen

her sektörde Azerbaycan'a Türkiye mal satmaktadır. Pazar doymamış olduğu için kolaylıkla mal satabilmekteyiz. Türkiye'yi takiben Kazakistan, Türkmenistan, Fransa, ABD, İngiltere, Almanya, Ukrayna, İran sıralanmaktadır. Görüldüğü gibi gelişmiş ülkeleri bile Azerbaycan'a mal satmakta sıkıntı çekmektedir. Dolayısıyla bu Türkiye'nin avantajıdır. Bu avantajımızı iyi kullanarak ilişkilerimizi daha da geliştirme yollarını aramalıyız.

1.3.11. Azerbaycan'ın İhracatında İlk 10 Ülke

İlk sırada İtalya'yı görüyoruz. Azerbaycan'ın Türkiye'ye mal satmakta sıkıntı çektiğini görüyoruz. Buna rağmen 83.396.500 \$'lık mal satmayı başarmıştır.

Tablo 10: Azerbaycan'ın İhracatında İlk 10 Ülke (2002)

Ülke	İhracat (\$)
1. İtalya	1.082.719.600
2. Fransa	166.282.400
3. İsrail	154.057.400
4. İspanya	103.990.400
5. Rusya	95.707.200
6. Türkiye	83.396.500
7. Gürcistan	80.830.600
8. Yunanistan	54.123.600
9. ABD	51.974.900
10. Malta	30.173.100

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistik Göstergileri, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Statistika Komitesi

Azerbaycan'ın ihracatına baktığımız zaman birinci sırada İtalya yer almaktadır. Sırasıyla Fransa, İsrail gibi ülkeler sıralanmaktadır. Türkiye ise altıncı sırada yer almaktadır. Yani bunun anlamı Azerbaycan Türkiye'ye daha az mal satmaktadır. Bunun sonucunda ticaret açığı oluşmaktadır. Bu açık Azerbaycan' da iş yapan Türk firmaları tarafından kapatılabilir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2002 ihracatı ve ithalatına konu olan ürün çeşitleri şunlardır:

Tablo 11: İhracat Çeşitleri

	Dolar
Ham petrol	1.476.266.900
Dizel yanacağı	182.540.400
Mazot	107.896.000
Kerosin	78.069.400
Benzin	42.468.400
Taze meyveler	22.893.200
Pamuk mahııcı	22.687.500
Elektrik enerjisi	18.926.700
Alümin. Oksitler ve hidrooksit	17.072.200
Polietilen	15.976.500
Sigara	11.692.900
Tütün	8.271.800
Metal çubuklar ve armatürler	7.978.400
Anti sipritler ve siprit ürünler	5.688.300
Çay	5.096.200
Petrol katranları, diğeri	4.426.900
Katranlar ve politerpenler	
Bitki yağları	2.961.500
Meyve şiresi	2.774.200
Taze sebze	2.596.800
Büyük ve küçük baş hayvan derileri	1.516.800
Bıyan kökü	1.449.100
Şeker pancarı	1.292.000
Buğday unu	1.082.700

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistiki Göstergileri. Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

İhracat çeşitlerine baktığımız zaman en çok petrol ve petrol ürünlerine dayalı maddeler teşkil etmektedir. Sanayi ürünlerinin ihracat içindeki payı az olduğu görülmektedir. Ayrıca petrol ve petrol ürünleri işlenmemiş halde satılmaktadır. Bunun yanı sıra tarım ürünlerinin de diğer ülkelere satıldığını görüyoruz

Tablo 12: İthalat Maddelerinin Bazıları

	Dolar
Doğal gaz	211.583.400
Metal borular	153.564.800
Buğday	68.612.300
Elektrik enerjisi	67.093.800
Binek otomobiller	40.598.700
Metal konsüktürosyonlar	40.116.900
Eczacılık ürünleri	22.422.400
Şeker ve şeker tozu	21.473.300
Çelik profiller	16.254.600
Çay	14.274.000
Orman ürünleri	12.870.000
Tere yağı	12.405.800
Bitki yağları	12.145.900
Tavuk eti	11.569.100
Tütün	11.347.900
Otomobil lastikleri	11.120.400

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistikk Göstericileri, Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

2002 yılında ki ithal ettiği maddelere baktığımız zaman birinci sırada doğal gaz ve metal borular ön plana çıkmaktadır. Bunu takiben elektrik enerjisi, otomobiller, metal konsüktürosyonları takip etmektedir. Görüldüğü gibi satın aldığı maddeleri ağırlıklı olarak sanayi ürünleri teşkil etmektedir.

Genel Değerlendirme: Yukarıdaki bilgiler ışığında Azerbaycan ekonomisine ilişkin bazı genel değerlendirmeler yapmak mümkündür. Bölgesel entegrasyonların ve bu

entegrasyonlar ile ilişkilerin öneminin artması ülke ilişkilerini iyice önemli kılmaktadır. Bu noktada yeterli kaynağı olmayan ve gelişmiş ülkeler ile belli bir entegrasyon içerisine girememiş veya ticari ilişkilerini arttıramamış ülkeler yabancı sermaye konusunda oldukça yoksul kalmışlardır. Bu yüzden Azerbaycan-Türkiye ekonomisine baktığımızda her iki ülkenin de oldukça iyi ekonomik potansiyellere sahip olduğunu görmekteyiz. Ancak mevcut şartlarda yeterli yabancı sermaye yatırımı açısından oldukça gerilerde olan bu iki ülke birçok sahada olduğu gibi bu konuda da birbirlerine yardımcı olmalıdır. Bununla ilgili olarak gerekli düzenlemelerin, uluslar arası veya ikili anlaşmaların yapılmasından, milletler arası lobilerin arttırılmasına kadar her türlü diyalogun geliştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda zaten var olan ilişkilerin daha da geliştirilmesi, gerekli potansiyellere sahip bu iki ülkeye oldukça büyük avantajlar sağlayacaktır. Bakü- Tiflis- Ceyhan Petrol Boru hattı bu tür büyük ekonomik ilişkilerin bir örneği olarak güzel gelişmelerin başlangıcını olması bütün dünyaya örnek olacaktır.

Bir sonraki bölümde Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2. TÜRKİYE AZERBAJCAN EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ

Bu bölümde Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin izlediği yol, iki ülke arasındaki ilişkileri daha ileri düzeye taşımak için yapılması gerekenler üzerinde durulacaktır.

2.1. Azerbaycan İle Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler ve Gelişmeler

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile 18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. 25.05.1991 tarihinde Başkonsolosluk olarak Azerbaycan'da temsil edilmeye başlanılan Türkiye Cumhuriyeti 14.01.1992 tarihinden itibaren Büyükelçilik olarak temsil edilmeye başlanılmıştır [Uludağ,1992].

Siyasal bağımsızlığın güçlenmesi, ancak ekonomik bağımsızlığın güçlenmesi ile mümkündür. Bu nedenle Türkiye sahip olduğu ekonomik imkanları, serbest Pazar ekonomisi ve uluslararası kuruluşlardan elde ettiği deneyimleri Azerbaycan'ın istifadesine sunmuştur.

Bağımsızlıktan sonra, aramızdaki dil, din, tarih ve kültür birliğinin de etkisiyle dışa açılmak isteyen iş adamlarımız ve yatırımcılarımız için Azerbaycan cazip bir pazar oluşturmuştur. Ekonomik ve ticari ilişkiler kapsamında her iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi genişlerken, diğer taraftan Türk firmaları Azerbaycan'da doğrudan ticari ve sanayi faaliyetlere başlamışlardır. Azerbaycan ekonomisinde aktif olarak yer alan Türk müteşebbisleri, ülkeye gelmeyen veya gelmede tereddüt eden ülkelere de örnek olmuş, öncülük etmiştir.

Ülkemiz müteşebbisleri bugün, telekomünikasyon, bankacılık ve sigortacılık, finansal kiralama, inşaat-taahhüt, basın-yayın, eğitim, sağlık, ulaştırma, otomotiv, imalat sanayi, petrol gibi hemen her konuda faaliyet göstermektedirler. Bu faaliyetlerin bir kısmı ferdi girişim, bir kısmı küçük ve orta ölçekli işletmeler şeklinde başlamış ve bunlardan

bazıları, başarılı çalışmaları neticesinde, özel sektörde Azerbaycan'ın öncü kuruluşları haline gelmişlerdir.

Tarihi ve kültürel yakınlığına paralel olarak Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında ekonomik, ticari, sosyal, kültürel gibi hemen her konuda bu güne kadar sayısı 200'e varan işbirliği ve yardımlaşma için protokol-anlaşmalar imzalanmıştır. Ancak, üzülecek belirtmek gerekir ki, bugün itibariyle bu protokol-anlaşmalara tam işlerlik kazandırıldığını söylemek mümkün bulunmamaktadır.

Serbest piyasa ekonomisi modelini benimseyen Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla ilk anlaşma 01.11.1992 tarihinde imzalanmıştır. Bu anlaşmanın dışında; Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile sınır ticareti, ikili ticaretin finansmanı, Küçük ve Orta ölçekli sanayi işletmelerinin geliştirilmesi ve teknik işbirliği, Gümrük işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma, bilimsel, teknik, sosyal, kültürel ve iktisadi sahalarda işbirliği, iki ülke arasında gümrük evrakları ve işaretlerinin karşılıklı tanınması gibi konularda değişik tarihlerde protokol ve anlaşmalar imzalanmıştır [Azerbaijan Human Development Report, 2002].

Yukarıda isim olarak belirtilen anlaşmaların dışında iki önemli anlaşma daha bulunmaktadır. Bunlar, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Hakkında Anlaşma ve Türkiye İle Azerbaycan Arasında Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması' dır. Böylece, ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik hukuki alt yapı büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde önemli rol oynayan Türkiye-Azerbaycan Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Toplantısı 25-26 Şubat 1997 tarihlerinde gerçekleştirilmiş ve ilişkilerin geliştirilmesi yönünde önemli kararlar alınmıştır.

Azerbaycan-Türkiye Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) II. Dönem Toplantısı ise 29-30 Mart 2001 tarihinde Bakü' de gerçekleştirilmiştir. Buna ilişkin protokol ise 30-31 Ocak 2002 tarihlerinde Bakü'de imzalanmıştır.

Türkiye ile Azerbaycan arasında kurumlar arası işbirliği yönünde geçmişte atılan adımların hayatiyet kazanması (KOSGEB, OSTİM, MKE gibi) açısından da bu konu önem taşımaktadır.

Diğer taraftan, iki ülke arasında önümüzdeki on yıllık dönemi kapsayacak ekonomik ve ticari işbirliği anlaşmasının yasal dayanağını teşkil etmesi açısından da bu protokol önem arz etmektedir. Bu konudaki çalışmalar devam etmekte olup, bu yıl imzalanması beklenmektedir. (Azerbaycan benzer anlaşmaları Rusya Federasyonu ve İran ile geçen yıl imzaladı).Ayrıca, belirtmek gerekir ki, Türkiye ile Azerbaycan arasında tarım, eğitim, sağlık, çevre, standardizasyon, istatistik, haberleşme, savunma ve ulaştırma gibi alanlarda ilişkilerimiz de artarak devam etmektedir.

İkili ve ticari ilişkilerimizin geliştirilmesinde bankacılığın büyük önemi bulunmaktadır. Azerbaycan'da Ziraat Bankası'nın ortaklığı ile kurulan Azer-Türk Bank bu konuda öncü olmuş ve daha sonra kurulan Baybank, Royalbank, Koçbank, İş Bankası Azerbaycan ve Cibank gibi Türk sermayeli bankalar iş adamlarımızın çalışmalarına büyük katkılar sağlamışlardır [Türk İşadamları için Azerbaycan Rehberi-1996].

Türk sermayeli şirketler Azerbaycan'ın serbest piyasa ekonomisine adaptasyonunda doğrudan ve dolaylı olarak birikimleriyle, tecrübeleriyle önemli rol oynamaktadırlar. Azerbaycan'da faaliyet gösteren firmalarımızın sayısı konusunda tereddütler bulunmaktadır. Devlet İstatistik Komitesi, Vergiler Bakanlığı, Adalet Bakanlığı'nın rakamları birbirini tutmamaktadır. Ancak, değişik statülerde (%Türk Sermayeli, Müşterek Müessese, Şube veya Temsilcilik olarak) 1.500'ün üzerinde Türk şirketi, Azerbaycan'da resmi kuruluş işlemi yaparak tüzel kişilik kazanmıştır. Bu şirketlerden önemli bir bölümünün faaliyetlerini devam ettiremediğini görmekteyiz.

Azerbaycan'da halen değişik sektörlerde toplam 808 Türk menşei firma faaliyet göstermektedir. Bunların; 378'i %100 Türk sermayeli, 371'i müşterek müessese, 59'u ise temsilciliktir. Türk sermayeli işletmelerin %22.8'i üretim, %3.5'i hizmet, %9.3'ü inşaat, %4.8'i taşımacılık, %36.9'u ticaret, %22.7'si ise diğer alanlarda faaliyet göstermektedir. Vergiler Bakanı'nın verdiği bilgilere göre, ülkede yabancı sermayeli

firmalar tarafından son yedi yılda ödenen vergilerin %18'i Türk işletmelerinin payına düşmektedir.

Firmalarımızın enerji dışı sektörlerle yönelik yatırımları 750 milyon \$'ın üzerindedir. Sadece TPAO'nun, 2002 sonu itibariyle petrol sektörüne yaptığı yatırım 650 milyon \$ düzeyindedir. Kayda girmemiş ve üçüncü ülkelerden gelen Türk sermayesiyle birlikte, Türk firmalarının toplam yatırım miktarının, 1,6 milyar \$'ın üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Azerbaycan'daki petrol dışı yabancı sermaye yatırımlarında Türkiye birinci sırada yer almaktadır. Türk sermayeli şirketlerde 40.000 civarında kişi istihdam edilmektedir.

Sahip olduğu petrol rezervleri ile gelişmiş batılı ülkelerin ilgisini çeken Azerbaycan'ın bugüne kadar söz konusu rezervleri işletmek amacı ile oluşturduğu yirmi adet ulular arası konsorsiyum dördünde TPAO pay sahibi olmuştur (Azeri-Çırac-Güneşli sahasında %6.75 , Şah Denizi Sahasında %9, Kürdaşı Sahasında %5 ve Araz-Alov-Şark Sahasında %10 - Offshore). Ayrıca , iki özel şirketimizin (PET Holding ve Atilla Doğan İnş. Ltd.) Azerbaycan devlet petrol şirketi (SOCAR) ile oluşturdukları Müşterek Müesseseler (J.V.) karada (Offshore) petrol çıkarmaktadırlar (Mişovdağ ve Hilli Babazanan sahaları)[Gubad, 2002].

İrili ufaklı 50'den fazla Türk Müteahhitlik firması faaliyet göstermekte olup, Bakü Uluslar arası Havalimanı ve A.C.Merkez Bankası, Beynel Halk Bank hizmet binaları gibi önemli prestij binalarının yer aldığı işlerin büyük kısmı başarıyla tamamlanarak teslim edilmiş, Alet-Gazimemmed otoyolu, Nahçıvan Havaalanı yapımı ise devam etmektedir.

1991 yılından itibaren gelişen siyasi ve ekonomik ilişkilere paralel olarak artan dış ticaret hacmimiz ülkemiz lehine fazla vermektedir. Ancak, 1998 yılında yaşanan Rusya krizi sonrası Ruble'nin devalüasyon edilmesinin de etkisi ile Rus malları Azerbaycan pazarında mutlak fiyat avantajı sağlamış ve halkın gelir seviyesinin de düşük olması sebebiyle fiyatı talebi belirleyici en önemli kriter haline getirmiştir. Bu gelişmelerin sonucu olarak, ülkemizden gelen mallara olan talep azalmıştır. Bu durum,

Azerbaycan'da iş yapan iş adamlarımızı da doğrudan etkilemiştir. 1999 yılında Azerbaycan ile olan ticaretimizde geçmiş yıllara göre düşme görülmüştür. 1996, 1997 ve 1998 yıllarında en fazla ithalatın yapıldığı ülke Türkiye olurken, 1999-2000 yıllarında Rusya'dan sonra ikinci, 2001 yılında ise ABD ve Rusya'dan sonra üçüncü sırada, 2002 yılında yeniden Rusya Federasyonundan sonra ikinci sırada yer almıştır. 2002 yılı itibariyle, Ülkemizin ihracatında Azerbaycan'ın payı binde dört, ithalatımızda ise binde ikidir.

2.2. Türkiye-Azerbaycan Ticaret Dengesi

Ticaret dengesi açısından baktığımızda başlangıçta Türkiye 38.5 milyon dolar açık vermekteydi. Ancak son yıllarda ilişkilerin gelişmesiyle birlikte 72.8 milyon dolar fazlalık verdiğini görüyoruz

Azerbaycan ile olan ticari ilişkilerimizde nakliye önemli bir maliyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Azerbaycan ve Gürcistan'da alınan yüksek yol vergileri ve İran'ın uygulamakta olduğu tonaj sınırlamaları ve yollardaki gecikmeler hem nakliyecilerimize hem de yük sahiplerine ilave maliyetler getirmektedir. Rekabet şansımızı sınırlayan bu sorun Kars-Tiflis demiryolunun önemini daha da arttırmaktadır. Şüphesiz ki, ticari ve ekonomik ilişkilerin uzun vadede sağlıklı ve istikrarlı gelişmesinde Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk işadamlarının önemi büyüktür. Azerbaycan ekonomisine yaptıkları yatırımlar, ödedikleri vergiler ve sağladıkları iş imkanları ile göz ardı edilemeyecek katkıları yanında Türkiye ile ticari ilişkilerde de büyük rol oynamaktadırlar. Ancak artan problemler ve yaşanan sıkıntılar, bunun yanında bazı ülkelerden alınmayan yol vergileri, gümrük vergisinin ülkemiz araç ve ürünlerinden alınması nedeniyle oluşan haksız rekabet ortamında firmalarımız sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar.

Tablo 13: Türkiye-Azerbaycan Ticaret Dengesi

(Milyon \$)

Yıllar	İhracatımız	İthalatımız	Denge	Hacim
1992	87.1	125.6	(-) 38,5	212.7
1993	63.6	60.5	3.1	124.1
1994	76.2	16.6	59.6	92.8
1995	140.5	26.4	114.1	166.9
1996	216.2	39.0	177.2	255.2
1997	179.7	41.2	138.5	220.9
1998	220.1	135.8	84.3	355.9
1999	142.4	69.0	73.4	211.4
2000	128.4	104.9	23.5	233.3
2001	148.1	67.3	80.8	215.4
2002	156.2	83.4	72.8	239.6

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistlik Göstercileri, Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

Türk işadamlarının karşılaştığı problemler arasında gümrükleme, nakliye, vergilendirme, vize uygulaması, bürokratik işlemlerden kaynaklanan zorluklar, ekonomik mevzuat eksikliği gibi konular yer almaktadır. Kayıt dışı ekonominin yol açtığı haksız rekabet ortamı, kamu görevlilerinin menfaat temini amacıyla özel sektör üzerinde kurduğu boğucu baskı ve serbest piyasa ekonomisi ile örtüşmeyen ekonomik yasalar kurumsallaşmış büyük sanayici ve iş adamlarımızın Azerbaycan'a olan ilgisini de azaltmaktadır.

Azerbaycan'ın ekonomik bağımsızlığının güçlenmesine katkı sağlarken, aynı zamanda Türkiye ile Azerbaycan arasında ekonomik köprü vazifesi gören iş adamlarımızın önündeki engellerin kaldırılması, finansman sorunlarının çözümlenmesi ve uzun vadeli yatırım kararlarında kendilerini güvencede hissedebilecekleri sigorta mekanizmasının kurulması yönünde projeler üretilip öncelikle uygulamaya konulması halinde, ekonomik ve ticari ilişkilerimiz daha sağlam temellere oturacak ve gelişen ilişkiler her iki kardeş ülke halkının refahına hizmet ederken, bölgenin istikrara kavuşmasına da önemli katkılar sağlayacaktır.

2.3. Türkiye'nin Azerbaycan'dan 2002 Yılında İthal Ettiği Önemli Maddeler

Tablo 14: Türkiye'nin Azerbaycan'dan 2002 Yılında İthal Ettiği Önemli Maddeler

MADDE ADI	ABD DOLARI
Taze nohut	552.200
Tütün içeren sigaralar	5.030.900
Mineral yakıtlar, mineral yağlar	56.750.300
Bıyan kökü	1.406.900
Şeker pancarı	1.292.000
Sığır ve koyun derileri (ham)	1.581.300
Polietilen	6.428.900
Pamuk	7.895.300

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistikk Göstercileri, Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

Türkiye'nin ithal ettiği ürünler arasında; en fazla mineral yağlar, mineral yakıtlar ön plana çıkmaktadır. Yani petrol ve petrol ürünlerini daha fazla yer almaktadır. Tarım ürünlerinin oranı ise daha azdır.

2.4. Türkiye'nin 2002 Yılında Azerbaycan'a İhraç Ettiği Önemli Maddeler

Son yıllarda petrol ürünleri yanında sanayi ürünlerini de sattığını görmekteyiz. Bunun en başta nedenleri arasında yabancı sermaye yatırımlarında ciddi artışlar olduğunu görüyoruz. Türk firmaları için ne kadar önemli bir pazar olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 15: Türkiye'nin 2002 Yılında Azerbaycan'a Başlıca İhraç Ettiği Önemli Maddeler

MADDE ADI	ABD DOLARI
Elektrikli makine, cihazlar ve yedekleri	33.034.500
Elektrik enerjisi	22.835.300
Makineler, mekanik cihazlar ve yedek.	19.140.400
Mobilyalar	6.038.300
Demir veya çelikten eşya	5.534.900
Kağıt, karton ve mamulleri	4.987.200
Plastikler ve mamulleri	4.877.200
Motorlu kara taşıtları ve yedekleri	4.812.100
Sabunlar ve müstahzarları	4.566.000
Seramik mamulleri	4.010.200

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistikk Göstercileri, Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

Tablodan da görüldüğü gibi en fazla ihracaat ettiğimiz ürünler; elektrikli makine cihaz ve yedekleri, elektrik enerjisi, mekanik cihazlardır.

2.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Önemine İlişkin Genel Bir Literatür Çalışması

Dünya genelinde 1989-1994 yılları arasında yılda ortalama 200 milyar dolarlık DYY yapılırken bu rakam 1995'te 331 milyar, 2000 yılında ise 1,271 milyar dolara ulaşmıştır [Coşkun, 2002:47]. En çok yabancı yatırım miktarı son yıllarda Çin almaktadır.

Orta Asya Cumhuriyetleri de ekonomilerini geliştirme sürecinde özelleştirme ve yabancı yatırımları ülkelere çekmek için büyük gayret sarf etmişlerdir. Bunlar sayesinde ülkeler, sermaye açıklarını kapatmak için önemli kaynaklar oluşturmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye ülkeye getirmenin amaçları arasında şunlar olarak görülmektedir; sermaye birikimini sağlamayı, teknoloji transferi sağlamasını, istihdama ve ödemeler dengesine olumlu yönde katkı sağlaması gibi. Ancak DYY'ların olumlu katkıları yanında olumsuz katkıları da olmaktadır. Olumsuz yanları olarak ise belli bir sektörü ele geçirmeleri, ülkeyi teknolojik olarak bağımlı kılmaları, kültürel etkileri en önemli etkenlerdir [Rulman ve Hodgets].

Bütün bunlara rağmen doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkeler için önemlidir. Dolayısıyla yatırımların artması için yabancı sermayeyi ülkeye çekmek önem kazanmaktadır.

2.5.1. Firmaları Yabancı Yatırım Yapmaya İten Sebepler

Niçin Bazı firmalar DYY yapma gücüne sahipken diğerleri değildir? Bu soruya ilişkin bir çok kuramsal açıklama geliştirilmiştir [Coşkun, 2002]. Bu açıklamalar ışığında firmaları DYY yapmaya iten sebepler iki genel grup altında incelemek mümkündür:

a-Firmadan kaynaklanan faktörler (firmanın bulunduğu ülkede kâr marjının daralması,rakiplerden önce hareket etme isteği,küresel stratejiler geliştirme gibi)

b-Ülkeden kaynaklanan faktörler(ülkenin geniş pazarı,ucuz girdi imkanları,uygun hukuki ve siyasi iklim gibi) [Coşkun,2002]

Bu çalışmada bu sebeplerden ülkeden kaynaklanan faktörler incelenmeye çalışılacaktır. Bunlara ilişkin geniş açıklamalar ilerleyen bölümde verilmiştir. Bunlar arasında Türk-Azerbaycan ekonomik ilişkilerinde bakıldığında devletler ve özel sektör açısından değerlendirildiğinde en çok etkileyen faktörün “kardeşlik” olduğu görülmektedir. Bunun yanında soy ve kültür birliği önem kazanmaktadır. Ancak kültürel faktörlerin özel sektör için ne anlama geldiği konusunda henüz bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada kültürel faktörlerin etkisi de araştırılmıştır.

2.5.2. Azerbaycan'daki Yabancı Sermaye Yatırımlarının Durumu

A.C. Merkez Bankası ve A.C. İstatistik Komitesi'nin verilerine göre 2002 yılında ülke ekonomisine 10.3 trilyon Manat (2.1 milyar \$) tutarında yatırım yapılmıştır. Yatırımların 1.8 milyar \$'ı yabancı sermayenin payına düşmektedir.

Azerbaycan ekonomisine bugüne kadar yaklaşık on milyar \$ yatırım yapılmış olup, bunun 8.3 milyar \$'ı yabancı sermayenin payına düşmektedir. A.C. İktisadi İnkişaf Bakanlığı'nın verilerine göre, 2002 yılında ülkeye giren 1.8 milyar \$'lık yabancı

sermayenin 1.5 milyar \$'ı petrol sektörüne, 300 milyon \$'ı ise diğer sektörlerle yönelmiştir.

Tablo 16: 1994-2002 Yılları Arasında Azerbaycan'a Giren Yabancı Sermaye Miktarı

(Bin ABD Doları)

Sektör/yıl	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	Toplam
Sanayi	44	162	467	916	1.148	773	604	851,5	1.540,8	6.506,3
Petrol sanayisi	22	140	417	780	994	553	574	820,5	1.521	5.821,5
İnşaat	25	20	32	104	154	29	31	7,1	8,2	410,3
Ticaret Hizmet	45		23	74	100	55	17	26,1	7,7	347,8
Nakliyat iletişim	4	21	6	21	37	38	17	7,5	7,9	159,4
Diğer	32	4	12	40	41	42	286	199,8	224,9	881,7

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistiki Göstergileri. Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

Ülkeye gelen yabancı sermayenin %90'ı Bakü ve yakın çevresine yönelmiştir. Yabancı sermayenin desteklenmesindeki yasal eksiklikler, keyfi uygulamalar ve benzeri nedenler özellikle petrol sektörü dışındaki alanlara yabancı sermaye akışını önlemektedir. Diğer yandan ilgili kurumların veya aynı kurumun değişik zamanlarda verdikleri yabancı sermaye konusunda bilgiler de farklılık arz etmektedir.

Tablo 17: 1994-2000 Yılları Arasında Ülkeler Bazında Gelen Yabancı Sermaye Miktarı

(Milyon ABD Doları)

Ülke/yıl	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Toplam
ABD	3	61	208	383	416	166	170	1.407
İngiltere	6	28	81	184	230	163	169	861
Türkiye	40	52	73	188	204	103	63	723
Norveç	1	12	35	69	115	63	47	342
Rusya	3	15	44	85	82	47	32	308
Japonya	2	5	17	42	67	13	97	243
Fransa	1	--	--	14	22	44	70	151
Almanya	1	1	4	27	38	7	57	135
İran	0,6	1	1	9	41	24	16	92
İtalya	--	--	--	13	20	38	12	83
İsveç	1	1	4	20	20	15	2	63
Suudi Arabistan	2	2	7	12	15	6	14	58
BAE	--	1	2	8	16	8	3	38
Diğer Ülkeler	90	39	64	101	194	240	200	928

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistiki Göstergileri. Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

1994-2000 yılları arasında en fazla yatırımı ABD'nin yaptığını görüyoruz. Bunu İngiltere ve Türkiye takip etmektedir. Türk yatırımlarının toplam miktarı 723 milyon \$'dır. Bu yatırımlar petrole yapılan yatırımlardır. Ülkeler tarafından petrol en fazla dikkat çeken yatırım alanıdır.

Tablo 18: 2000-2002 Yıllarında Ülkeler Bazında Petrol Dışı Gelen Yabancı Sermaye Miktarı

(Milyon ABD Doları)

Ülke/Yıl	2000	2001	2002	Toplam
Türkiye	31.6	11.8	20.3	63.7
Fransa	39.3	7.6	1.7	48.6
ABD	11.2	16.9	10.8	38.9
İngiltere	6.8	15.1	4.1	26
İran	2.9	--	2.7	5.6
Almanya	1.7	1.2	1.7	4.6
BAE	2.8	0.7	0.2	3.7
Rusya	--	1.4	0.7	2.1
Diğer Ülkeler	21.7	24.6	3.3	49.6

Kaynak: Azerbaycan'ın Statistik Göstergileri, Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi

Petrol dışı kaynaklardan yapılan yatırımlara baktığımızda Türkiye'nin birinci sırada olduğu görülmektedir. Petrol dışı kaynaklar içerisinde en büyük yatırım inşaat sektörünün ön plana çıktığını görüyoruz.

2.6. Türk Cumhuriyetlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığının Yaptığı Yardımlar

Devlet Bakanlığı bünyesinde Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine çok ciddi yardımlar yapılmıştır. Burada ki amaç; Türk Cumhuriyetlerinin kalkınmasına ve gelişmesine yardımcı olmaya çalışmaktır. Azerbaycan'a yapılan yardımlardan bir kısmını şu şekilde sıralayabiliriz:

I. Bakü Program Koordinatörlüğü

II. Azerbaycan Türkiye Tanıtım Programı

- Belediye Başkanları Semineri
- Azeri Teymur Veliyev'in Ekonomi Ders Kitabının Basımı
- Türk İhraç Ürünleri Fuarı
- Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkilerinin Geliştirilmesi

III. Ekipman Ve Malzeme Yardımı Programı

- Matbaa Hibe Edilmesi
- Göçmenlere Yardım
- Dış İşleri Bakanlığına Ekipman Yardımı
- Ekonomi Bakanlığına Ekipman Yardımı
- Azerbaycan Bayraklarının Yapılması
- Gence Hastanesine Tıbbi Cihaz Ve Ekipman Yardımı
- Ahıska Türklerine Buğday Ve Gübre Yardımı
- Okul Ve Eğitim Malzeme Yardımı

IV. Teknik Yardım Programı

- Gıda Sanayii Uzman Temini
- Özelleştirme Konusunda Uzman Desteği
- Yabancı Yatırımlar Konusunda Uzman Desteği
- Gümrük Konusunda Uzman Desteği
- Halk Bankacılığı Projesi
- Gümrük Eğitimi
- Bakü İşletme İhtisas Programına Destek
- Doğu Anadolu Jeodinamik Projesi
- Vergi Eğitim Seminerleri
- KOBİ Uzmanı

V. Proje Destek Programı

- Azerbaycan İlimler Akademisinin İnternete Bağlanması
- Azerbaycan Türkiye Tohum Üretim Ve Araştırma İşletmesi
- Yaygın Çiftçi Eğitim Projesi
- Bitki Muhafaza Ve Karantina İdaresi Elemanlarının Eğitimi
- Mekanizasyon Eğitimi [Devlet Bakanlığı Faaliyet Raporu, Nisan 2002]

Türk Cumhuriyetlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığının Azerbaycan'la ilişkilerin geliştirilmesine çok büyük önem verdiği görülmektedir. Bunun sonucunda ticari hayatın gelişmesi için çok ciddi katkıları olmuştur. Bunlar sayesinde Azerbaycan'ın dünya ekonomileriyle entegrasyonuna yardımcı olmuştur.

Genel Değerlendirme: Bağımsızlıktan sonra, aramızda dil, din, tarih ve kültür birliğinin de etkisiyle dışa açılmak isteyen iş adamlarımız ve yatırımcılarımız içinde Azerbaycan cazip bir pazar oluşturmuştur. Ekonomik ve ticari ilişkiler kapsamında her iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi genişlerken, diğer taraftan Türk firmaları Azerbaycan'da doğrudan ticari ve sanayi faaliyetlere başlamışlardır. Ülkemiz müteşebbisleri bugün telekomünikasyon, bankacılık ve sigortacılık, finansal kiralama, inşaat-taahhüt, basım-yayın, eğitim, sağlık, ulaştırma, otomotiv, imalat sanayi, petrol gibi hemen her konuda faaliyet göstermektedirler. Azerbaycan ekonomisinde aktif olarak yer alan Türk müteşebbisleri ülkeye gelmeyen ve gelmede tereddüt eden ülkelere örnek olmuş öncülük etmiştir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında Azerbaycan Türkiye ilişkileri her geçen gün artmakta ve büyük önem kazanmaktadır. Bu ilişkilerimiz ithalat ve ihracatla sınırlı değildir. Son yıllarda Türk firmalarının ciddi yatırımlar yaptığını görüyoruz. Bu yatırımları doğrudan yabancı sermaye yatırımları şeklinde gerçekleşmektedir. Azerbaycan'a yatırım yapan yabancı yatırımlar içerisinde Türk firmalarının payı artmaktadır. Yabancı sermaye yatırımları açısından 1994-2000 yılları arasında ABD ve İngiltere'den sonra Türkiye gelmektedir. Türk yatırımlarının toplam miktarı 723 milyon \$ dır.

3. TÜRK YATIRIMLARININ AZERBAIJAN'DA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

Bu bölümde Türk firmalarının Azerbaycan'da karşılaştıkları sorunlar araştırılmıştır. Ayrıca bu bölümde veri edinme aracı olarak kullanılan mülakat ve anket sorularının teorik arka planı oluşturulacaktır. Buna bağlı olarak sorular hazırlanmıştır.

3.1. Yöntem ve Veri

3.1.1. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni İstanbul'da faaliyet gösteren, aynı zamanda Azerbaycan'da yatırımları olan Türk firmaları belirlenmiştir. Bu bağlamda, DEİK ile iletişim kurularak Azerbaycan'da yatırım yapan 38 firma belirlenmiş ve bunlarla anket ve mülakat yapılmıştır.

Araştırmanın İstanbul ile sınırlı tutulmasının nedeni olarak, mali ve zaman kısıtlamasıdır. Ayrıca bu konularda "sosyal ilişkiler" devreye girmediği sürece veri edinmek zorlaşmaktadır. İstanbul bu anlamda veri edinmek için ideal bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2. Veri Edinme Süreci

Araştırmada veri edinme aracı olarak, mülakat ve anket yöntemi seçilmiştir. Derinlemesine mülakat yönteminde, dönemin Devlet Bakanı, DEİK Başkanı ve Azerbaycan Büyükelçisi ile görüşülmüştür. Bunun için daha önce yapılan literatür incelemesine bağlı olarak mülakat soruları geliştirilmiştir. Ancak dönemin devlet bakanı ile yapılan mülakatta bu sorulara bağlı kalınmamıştır. Bunun nedeni olarak zaman kısıtlaması söyleyebiliriz.

Özellikle mülakatın belli bir sistematikte yürütülmesi için önceden bazı sorular ve konu başlıkları hazırlanmıştır. Mülakat esnasında bu soruların yanı sıra konuyu aydınlatması amacıyla değişik sorularda sorulmuştur. Mülakat esnasında “biçimsel söylemlerin” yanında mülakatçıların biçimsel olmayan sorularda sorulmuştur. Ancak burada konu ile ilgili görüşler dikkate alınmıştır.

Tablo 19: Mülakatın Genel Çerçevesi

<p>I. Gümrük Alanında Yaşanan Sorunlar -Gümrüklerde depo ve antrepoların olmaması -Gümrüklerde komisyonculuk müessesesinin bulunmaması -Gümrüksüz mal girişinin önlenememesi</p>	<p>II. Taşımacılık Alanında Yaşanan Sorunlar -Ulaşım imkanlarının kısıtlı olması -Yüksek yol vergileri -Yük taşımacılığında tonaj sınırlamasının olması</p>
<p>III. Bankacılık Ve Ödeme Alanında Yaşanan Sorunlar -Ticaret Kanunundaki eksikler -Borçlar Kanunundaki eksikler -İcra ve iflas Kanunundaki eksikler -Bankacılık Kanunundaki eksiklikler</p>	<p>IV. Vergilendirme Alanında Yaşanan Sorunlar -KDV oranının yüksek olması -Vergi Kanununun yetersiz olması -Tekelleşmede yaşanan sorunlar</p>
<p>V. Vize Alanında Yaşanan Sorunlar -Oturma vizesinin süresinin kısa olması -Vize işlemlerinin uzun sürmesi</p>	<p>VI. Yabancı Sermaye Kanununda Yaşanan Sorunlar -Yatırım amaçlı kredilerde devlet garantisinin verilmemesi -Yabancı Sermaye Kanununun her türlü yoruma açık olması -Üretimi teşvik edici vergi muafiyetinin olmaması</p>
<p>VII. Serbest Bölgelerle İlgili Sorunlar -Serbest Bölgelerle İlgili Kanunun hala çıkmaması</p>	

Genel Değerlendirme: Mülakat esnasında bu sorunlarla ilgili sorular soruldu. Bu sorunların nasıl giderilmesi noktasında çözüm yolları ile ilgili görüşlerini aktardılar. Mülakatın gerçekleşmesi için önceden gidilerek randevu alınmıştır ve onlar için en uygun zamanlarda gerçekleştirilmiştir.

3.2. Araştırmanın Bulguları

3.2.1. Gümrük Alanında Yaşanan Sorunlar

Gümrük alanında çok ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların neler olduğu konusunda gerek Türk yatırımcıları gerekse Azerbaycan yetkilileri bunun farkında olduğu görülmektedir.

Gümrük alanında yaşanan sorunları Azerbaycan Büyükelçisi şöyle ifade etmektedir:

... “Gümrüklerde depo ve antrepoların olmaması veya yetersiz olması, ülkemizde olduğu gibi gümrüklerde komisyonculuk (müşavirlik) müessesesinin bulunmaması, hiç bir yasal dayanağı olmayan keyfi bekletmeler ve uygulamalar neticesi ödenen fazla yol vergileri yanında yasal olmayan ödemeler ayrıca, bazı ülkelere gümrük vergisinin alınmaması, yine gümrüksüz mal girişinin önlenememesi kurumsallaşmış firmalarımızı sıkıntıya sokmakta ve genel olarak ta Türkiye’den gelen malların rekabet şansını son derece azaltmaktadır”.

DEİK Başkanının bu sorunla ilgili görüşü şöyledir:

... “Azerbaycan’ın Rusya ile Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) çerçevesinde imzaladığı serbest ticaret anlaşmasının uygulamaya geçmesi nedeniyle Rusya ile sıfır gümrüklü ticaret yapılmakta, bu ülkeden Azerbaycan’a gelen mallara sadece %18 KDV uygulanmakta, Türkiye’den gelen ürünlere ise %36’lık vergi uygulanmaktadır”.

Büyükelçinin ve DEİK Başkanının da belirttiği gibi özellikle Türk firmaları açısından gümrüklerde depo ve antrepoların olmaması veya yetersiz kalması malların zarar görmesine neden olmaktadır. Komisyonculuk müessesesinin bulunmaması sonucunda hiçbir yasal dayanağı olmayan keyfi uygulamalar görülmektedir. Bunun sonucunda da gümrüklerde yolsuzluk görülmektedir. Dolayısıyla malların ülkeye girişte maliyetini artırmaktadır. Ayrıca gümrüklerde bazı ülkelere gümrük vergisinin alınmaması haksız rekabete yol açmaktadır. Bunun sonucunda Türk firmaları zarar görmektedir.

Yüksek gümrük vergileri kaçak mal girişini teşvik etmektedir. Türkiye’den ve diğer ülkelerden Azerbaycan’a bol miktarda kaçak mal girmekte ve bu mallar haksız rekabete yol açmaktadır. Azerbaycan’a yolcu beraberinde gelen ve bu ülkeye gümrüksüz giren mallar sanayici ve iş adamlarını haksız rekabete maruz bırakmaktadır.

3.2.2. Taşımacılık Alanında Yaşanan Sorunlar

Taşımacılık alanında yaşanan sorunlarla ilgili olarak Azerbaycan Büyükelçisi şu görüşleri ifade etmektedir:

... “Azerbaycan ile sınırimızın olmaması (NÖC hariç) tarifeli kargo taşımacılığının yapılamaması ve demiryolu bağlantısının bulunmaması nedeniyle, karayolu taşımacılığı zorunlu olmakta ve bu durum maliyetleri artırmaktadır. Karayolu taşımacılığı İran ve Gürcistan üzerinden yapılmakta, İran tonaj sınırlaması uygulamakta, Gürcistan ve Azerbaycan’da yüksek yol vergileri alınmakta, bu durum zaman kaybının yanında ek maliyetler getirmekte, rekabet şansımızı azaltmaktadır. Bunun içinde ilk etapta, 2000 adet olan ücretsiz geçiş belgesi sayısının 7.000’in üzerine çıkarılması hususunun, Kara Ulaştırması Karma Komisyonu toplantısında gündeme getirilmesi yararlı olacaktır”.

DEİK Başkanı taşımacılık alanındaki sorunları şu şekilde ifade etmektedir:

... “Taşımacılıkta İran ve Gürcistan topraklarında güçlüklerle karşılaşmaktadır. Azerbaycan’ın Türk TIR’larına uyguladığı yol vergileri ve fonlarının TIR başına 520-1000 \$ arasında mali yük getirmekte, İran gibi bazı komşu ülkelere ise bu fonlar uygulanmamaktadır. Azeri tarafı Nahçıvan’la bağlantıları İran’dan geçtiği için bu ülkeye özel bir rejim uygulanmaktadır” .

İki ülke arasında demiryolu bağlantısının olmayışı karayolu taşımacılığındaki yüksek vergilerle birlikte maliyetleri de arttırmaktadır. Ulaşımında en çok kullanılan ulaşım türü karayolu taşımacılığıdır. Bu nedenle Gürcistan ve İran üzerinden taşımacılık yapılmaktadır. İran Türkiye’den gelen TIR yüklemelerinde 23 tonu geçerse sıkıntı yaratmaktadır. Problem çözülünceye kadar beklemede kalmaktadırlar [DEİK; 1995]. Gürcistan üzerinden yapılan taşımada ise yüksek yol vergileri alınmaktadır. Bu durumlar Türk firmalarına maliyetlerini arttırmakta, haksız rekabet ortamı yaratmaktadır.

3.2.3. Bankacılık ve Ödeme Alanında Yaşanan Sorunlar

Bankacılık ve ödeme alanında yaşanan sorunları Azerbaycan Büyükelçisi şu şekilde açıklamaktadır:

... “Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu, İcra ve İflas Kanunu, Bankacılık Kanunu ile kıymetli evrak ve mali evrak hukuki gibi ticari hayatta çok önemli yer alan kanunların eksik, yetersiz veya hiç olmaması, ticaretin gelişmesini engellediği gibi, ihtilafların çıkmasına da yol açmaktadır. Kısa ve uzun vadeli finansman ihtiyaçlarını bankalardan kredi kullanmak suretiyle karşılama şansına firmalar genellikle sahip olamamaktadır”.

Bankacılık alanına baktığımız zaman kanunların eksik, yetersiz veya hiç olmaması Türk firmalarının önünde sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle yatırımları geliştirememektedirler. Ayrıca bankalar destek olmamaktadırlar. Bu da rekabet avantajı sağlayamamaktadır.

DEİK Başkanı ise şu şekilde ifade etmektedir:

... “Tüketim kredileri yeterince gelişmemiştir. Tüm firmalar nakit çalışmadığı için risk almak gerekmektedir. Paraların transferinde yaşanan zorluklar görülmektedir. Ayrıca konvertibilitede yaşanan sorunlar da vardır”.

Görüldüğü gibi yeterince Türk firmaları kredi alamamakta ve bankalardan Türkiye’ye para transferinde sorunlar yaşandığı görülmektedir. Ayrıca kanuni düzenlemelerin olmaması Türk yatırımcılarını olumsuz etkilemektedir.

3.2.4. Vergilendirme Alanında Yaşanan Sorunlar

Vergilendirme alanında yaşanan sorunlar hakkında Azerbaycan Büyükelçisi şöyle ifade etmektedir.

... “01.01.2001 tarihinde yürürlüğe giren yeni vergi yasası ile KDV oranı %20’den %18’e indirilmiştir. Bu oran maktu olup lüks veya temel tüketim malları için aynıdır. Bu konuda ülkemizdeki uygulama ile tecrübe ve bilgi birikiminden Azerbaycan’ın faydalanması konusunda yardım yapılması mümkün olabilir. Örneğin temel tüketim mallarındaki KDV’nin kaldırılması veya %1’e indirilmesi, lüks tüketim mallarında bu oranın %18’den daha yukarı çıkarılması, bir adım daha ileri giderek ülkemizde Savunma Sanayi Müsteşarlığı benzeri bir kurum oluşturulması, bunu lüks tüketim mallarından alınacak vergi ve benzeri kaynaklardan elde edilecek gelirler ile desteklenerek ülke savunmasına katkı sağlanması hususunda

yardım yapılması mümkün olabilir. Vergi yasasının hukuki alt yapısı oluşturulmadan yürürlüğe konulması ithalat yapan firmaların büyük bir kısmının asgari ithal fiyatları üzerinden gümrük ödemesi, reel fiyat üzerinden gümrüklü mal getiren firmaların rekabet gücünü zayıflatan bir başka husustur. Gümrükte uygulanan bu ikilemeden dolayı aynı maldaki fiyat farklılığı %15-20'leri bulmaktadır. Diğer taraftan, yağ, çay ve şeker ürünlerinde gittikçe derinleşen tekelleşme süreci, ithalatçı firmalarımızı sıkıntıya sokmaktadır”.

Vergi oranlarının yüksek olması Türk firmaları açısından maliyetleri artırdığı görülmektedir. Özellikle vergi yasalarındaki boşluklar çok fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türk firmaları açısından problemler çözmekte zorlandıkları görülmektedir.

DEİK Başkanının bu konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

... “%18 olan tek taraflı KDV uygulamaları vardır. Bu oran lüks tüketim ürünlerinde artmaktadır. İcra ve iflas kanunları yetersizdir. Azerbaycan hükümeti yabancı yatırımlarla ilgili düzenlemeler yetersizdir. Muhasebe sistemleri serbest piyasa ekonomisine uygun değildir. vergi kontrolleri çok değişik bakanlıklar tarafından yapılmaktadır”.

Özellikle KDV oranlarının yüksek olması yatırımcıların maliyetlerini yükseltmektedir. Ayrıca çok sık vergi kontrolleri yapılmaktadır. Buna bağlı olarak muhasebe sistemleri iki ülke arasında çok farklı olduğu görülmektedir.

3.2.5. Vize Alanında Yaşanan Sorunlar

Vize alanında yaşanan sorunlarla ilgili olarak Azerbaycan Büyükelçisi şunları söylemektedir:

... “Oturma vizesi bir yıla sınırlandırılmakta, bu durum uzun vadeli yatırım yapacak iş adamlarımızın kararlarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, oturma vizesi aylık 40 \$, yıllık 250 \$ olup, bu ücretler hem yüksek, hem de işlemler uzun sürmektedir. Ülkemiz ise Azerbaycan vatandaşlarından bu ücretleri almamaktadır. Vize işlemlerinde kolaylık sağlanması, bu durumun devam etmesi halinde ise mütakabiliyet esasının uygulanacağı hususunun kendilerine bildirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Bu konudaki görüşmeler devam etmektedir”.

Vize süresi bir yıl olması Türk yatırımcıları açısından uzun vadede yatırım yapamamaktadırlar. Ayrıca vize ücretlerinin yüksek olması Türk yatırımcıları olumsuz etkilemektedir.

DEİK Başkanı ise vize alanında yaşanan sorunları şöyle ifade etmektedir:

... "Azerbaycan vizesinin uzun sürede verilmesi nedeniyle Türk iş adamlarının geliş gidişlerinde sıkıntı yaşanmaktadır. Azerbaycan'da iş yapan firma sahipleri ve çalıştırdıkları işçiler için oturma izni katı hükümlere bağlanmıştır ve vakit almaktadır. Azerbaycan'da iş yapan Türk pasaportuna sahip kişiler en fazla 1 yıllık ikamet izni alabilmektedir".

Özellikle vize alanında ciddi sıkıntılar vardır. Uzun süre Azerbaycan'da Türk yatırımcılar kalamadığı için Türk firmalarının çalışmalarını güçleştirdiği görülmektedir.

3.2.6. Yabancı Sermaye ile İlgili Sorunlar

Azerbaycan Büyükelçisi yabancı sermayenin desteklenmesindeki eksiklikleri şöyle ifade etmektedir:

... "Yatırım amaçlı elde edilen kredilere devlet garantisinin verilmemesi, yabancı sermayenin yeterince teşvik edilmemesi ve Yabancı Sermaye Kanunu'nun her türlü yoruma açık olması, üretim amaçlı yatırımlarda daha önce uygulanan ancak, sonradan kaldırılan üretimi teşvik edici vergi muafiyetlerinin yeniden uygulamaya konulması ve stratejik olarak mukayeseli üstünlük sağlanan alanlarda ülkemiz yatırımcılarında zaten var olan isteği daha da artıracaktır. İmzalanan sözleşmelerde öngörülen yükümlülükler dışında proje başladıktan sonra yeni düzenlemelerle ek yükümlülükler getirilmekte ve firmalar zarara uğratılmaktadır".

Yatırım amaçlı elde edilen kredilere devlet garantisinin verilmemesi Türk yatırımcılarının fazla sermaye koymasını engellemektedir. Ayrıca teşvik de verilmemesi yabancı sermayeyi buraya çekememektedir. Yabancı sermaye kanununda her türlü yoruma açık olması Türk firmalarının her an başlarına kötü bir olay gelmesinden dolayı korkmaktadırlar. Dolayısıyla rekabet güçlerini engellemektedir.

DEİK Başkanının bu konu hakkındaki düşünceleri şöyledir:

... "Ortak girişim olan firmalara yabancı firmalara tanınan haklar tanınmamaktadır. Yabancı yatırımlara karşı yasalar net ve açık değildir. Mevcut kanun ve mevzuatlar yabancı girişimciler için zorluk çıkarmaktadır. Sanayi ve altyapı yatırımları için hayati önem taşıyan su ve enerji alanındaki yatırımlar eksiktir. Üretim için getirilen hammadde ve yarı mamul mala uygulanan gümrük muafiyeti iptal edilmiştir. Yeni yatırımlar için ithal edilecek bazı mal ve malzemeler konusunda daha yatırıma başlamadan gümrüklerde % 38 vergi ve KDV vermek gerekmektedir. Yatırım teşvikleri petrol ve doğal gaz sektöründe yoğunlaşmakta diğer sektörler ise bu teşviklerden sınırlı düzeyde yararlanabilmektedir".

Azerbaycan'a Türk firmaları Azeri yatırımcılarla ortak firmalar şeklinde yatırım yaptığı görülmektedir. Bu nedenle bu firmalar yabancı sermaye yatırım teşviklerinden yararlanamamaktadır. Ayrıca sanayinin gelişmesi için önemli olan su ve enerji ihtiyacı için devlet yatırımlarının yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca yatırım için gerekli olan malzemelerin ithalatında yüksek vergi oranları uygulandığı görülmektedir.

3.2.7. Serbest Bölge İle İlgili Sorunlar

Serbest bölge hakkındaki Azerbaycan Büyükelçisinin düşünceleri şöyledir:

... " Serbest bölgelerin kurulmasına ilişkin yasa tasarısı üç yıldan fazla bir süredir beklemekte olup Milli Meclis'ten geçmemiştir. Tasarıda Bakü, Astara ve Sumgayıt'da üç serbest bölgenin kurulması öngörülmektedir. Bu tasarının Meclisten her an geçebileceği de dikkate alınarak, Serbest Bölgelerin kurulup işletmesinin ülkemiz firmalarınca gerçekleştirilmesi için şimdiden önlem alınmalıdır".

Bu konuyla ilgili olarak DEİK Başkanının görüşleri şu şekildedir:

... "Serbest bölgelerle ilgili kanunun hala çıkmamış olması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır".

Serbest bölge ile ilgili kanunun hala çıkmaması olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Azerbaycan'a yatırım yapmak isteyen Türk firmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Yatırımlarını genişletmeyi düşünmemektedirler.

3.2.8. Dönemin Devlet Bakanı İle Yapılan Mülakat

Koalisyon hükümetinde Türk Cumhuriyetlerinden Sorumlu Devlet Bakanı olarak görev yapmıştır. Türk cumhuriyetleri ile ilişkilerin gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Görev süresi içerisinde zaman zaman Azerbaycan'a gitmiş ve önemli anlaşmalar yapmıştır. Ayrıca ikili ilişkilerin gelişmesine çok önemli adımlar atılmıştır.

... “1980’li yılların sonundan itibaren SSCB’nin dağılmasıyla beraber Azerbaycan gibi devletler bağımsızlıklarını kazandılar. Bağımsız olmasıyla beraber Türkiye Cumhuriyeti Azerbaycan’ı ilk tanıyan, onunla ilk ilişki kuran devlettir. Bir Türk devletinin bağımsızlık kazanması ile beraber devlet kurumları ve özel sektör buraya çok büyük ilgi gösterdiler”.

Görüldüğü gibi Azerbaycan’ın kurulduğundan itibaren Türkiye Cumhuriyeti Devleti sürekli yanında olmuştur. Özellikle özel sektöründe yatırım yapması için destek olmuştur.

... “Özel sektör; kanunları olmayan, ticari hiçbir deneyimi olmayan, nasıl bir olayla karşılaşacağını bilmeden bu ülkelere geldiler. Türkiye Cumhuriyeti Devletinden gelen iş adamları önceleri çok farklı sevgi, hoşgörü ve güzelliklerle karşılandılar. Ancak ticarete gelen iş adamlarımızın bir kısmı iyi niyetle Bakü’ye gelmişler, bir kısmı Türkiye’de işlerini kaybetmiş, burada bir şey yapabilir miyim şeklinde idiler. İyi niyetle gelenler bazı işlerde başarı kazanıp kendilerini kabul ettirdiler. Ancak farklı amaçla Azerbaycan’a gelen insanlar çok çabuk deşifre olarak ülkemize karşı güvensizlik oluşturdular. Bu insanlar ve kuruluşlar zamanla tasviye oldular. Diğer işletmeler ise yollarına devam ettiler. Ancak düzgün iş yapan insanlarımızın önüne çok farklı engeller çıkmaya başladı”.

Devlet Bakanımızın görüşlerinden de anlaşılacağı gibi başlangıçta Türk firmalarını çok güzel karşılamışlardır. Daha sonra bu firmalarla iş yaptıkça “kardeşlik ilişkileri” ön planda olmamaya başlamıştır. Sonuçta hata yapan firmaların cezasını dürüst iş yapan Türk firmaları çekmiştir. Azerbaycan hükümeti bunlara karşı gerekli önlemleri almışlardır.

... “Bu engellerin başında Azerbaycan’ın özel sektörüyle ilgili ciddi kanunların olmaması idi. Ticaret kanunlarını vergi kanunlarını, bankacılıkla ilgili işlemleri Türkiye Cumhuriyeti Devletinden öğrenmeye çalıştılar”.

Buradan da anlaşılacağı gibi Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra ticari hayatla ilgili her türlü işlerini Türkiye Cumhuriyeti Devletinin katkılarıyla belli bir seviyeye getirmeye çalışmışlardır. Ancak bunu öğrenmek uzun yıllar aldı.

... “Ancak uzun bir süre katı bir rejim altında kalan bu ülkede kanunların yerleşmesi ve uygulanması çok zordur. Bazı kanunlar meclislerinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Ancak uygulanması çok zordur”.

Buradan da anlaşılacağı gibi meclislerinden kanunlar kolay bir şekilde geçmekte ancak Türk firmaları açısından uygulaması yoktur. Dolayısıyla ticari hayatın gelişmesini engellemektedir.

... “Rüşvet, adam kayırma, nüfus kullanma büyük oranda devam etmiştir”.

Bu yıllarda Türk firmalarının iş yapabilmesi için rüşvetin yaygın olduğu adam kayırmanın fazla olduğu, güçlü kimselerin daha fazla iş yaptıkları görülmektedir. Bu nedenle ticari hayatın gelişmemiş olduğu rahat bir şekilde görülmektedir.

... "Özellikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Azerbaycan Devleti vatandaşları arasında çıkan ticari ihtilaflarında Azerbaycan mahkemeleri tam doğru karar vermekte zorlanmışlardır. Karar verilse bile uygulama olmamıştır. Mesela; icra kararı aldınız, bunu uygulamak çok zor olmaktadır".

Özellikle Türk firmalarının karşılaştığı anlaşmazlıklarda kendi aleyhlerine sonuçlanmakta veya kendi lehleri yönünde karar verilse bile uygulanmadığı görülmektedir. Bu da Türk firmalarının mağdur olmalarına neden olmaktadır. Böylece rekabet avantajı sağlayamamaktadırlar.

... "İki ülke arasındaki bakanlıklar nezdinde çok güzel anlaşmalar yapılmıştır. Ancak hep sonuç uygulamaya gelmektedir. Ancak gün geçtikçe Azerbaycan'da idare her şeye hakim olmakta ve başarıda gelmektedir. İş adamlarımıza ve devlet yetkililerine büyük görevler düşmektedir".

Zamanla iki ülke arasındaki ilişkiler gelişmekte Azerbaycan hükümetinin deneyimler kazandıkça Türk firmalarına gereken desteği göstermeye başlamışlardır. Böylece Azerbaycan hükümeti yabancı sermayenin önemini anlamışlardır. Sonuçta Türk firmalarının yatırımlarını engelleyen nedenleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar.

... "Özel sektörümüzden ciddi firmalar buralara yatırım yapmalıdır. Her iki ülkenin başarılı iş adamları, iş konseyleri olarak bir araya gelmelidir. Azerbaycan ile Türkiye arasında ciddi iş yapma imkanı vardır. Özellikle son yıllarda temeli atılan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ticaret hacmini arttıracaktır. Bakü zenginleşecektir. Her türlü tüketim malzemesi ve tarım araçlarına ihtiyaç olacaktır. Özellikle tarım hala eski aletlerle yapılmaktadır. Bu yönde yatırımlar yapılacaktır. İnşaat sektöründe çok ciddi iş yapma imkanları vardır. Sağlık, eğitim, taşımacılık, tarım, sanayi Türk Cumhuriyeti Devletinin yatırımlarını beklemektedir. Gün geçtikçe kanun ve nizamın tam uygulamaya geçmekte olması düşünüldükçe orta Asya giriş kapısı olan bu ülkeye yatırım yapmanın çok faydalı ve cazip olacağını düşünüyorum".

Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin sürekli geliştiğini görüyoruz. Bu Türk firmaları için bir avantajdır. Dolayısıyla bu ülkede faaliyet gösteren Türk firmalarının önü açılmakta daha fazla iş yapmaları yönünde ilişkilerin geliştiğini görüyoruz.

Değerlendirme: Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasından buyana on iki yıla yakın bir zaman geçmiştir. Bu süre içerisinde ilişkilerimizin geliştirilmesinde şüphesiz önemli mesafeler alınmıştır. Ancak bugün itibariyle bunları yeterli sayamayız, saymamalıyız. Geçen on yıl içinde Azerbaycan'da yatırım yapan ve ticari faaliyette bulunan

firmalarımızın, bu süre içinde avantaj ve dezavantajlarını değerlendirerek, artık bölgede yalnız olmadıklarını, gelişmiş ülkelerin firmaları ile çok büyük bir rekabet içinde olacaklarını, gelecek on yılda da bu rekabetin gittikçe artacağını bilinciyle hareket etmelerinde son derece yarar görülmektedir.

Yeniden yapılanma çalışmaları yanında altyapı eksiklikleri, hukuki boşluklar, mahkeme kararlarının uygulanmaması, kurumsallaşamama, devlette devamlılık ilkesine uyulmama, kayıt dışı ekonominin yol açtığı haksız rekabet, serbest piyasa ekonomisi ile örtüşmeyen yasalar, alacaklarımızın ödenmemesi, bazı komşu ülkelere tanınan ve rekabet şansımızı son derece olumsuz etkileyen avantajların dostu, kardeşi, komşusu olan Türkiye'den esirgenmesi ekonomik ve ticari ilişkilerimizin istenilen düzeye çıkmasını engellemektedir.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren firmalarımızın ilgili-ilgisiz devlet kurumlarınca sık sık denetlenmesi, yasal olmayan ödemelere maruz bırakılmaları, firmalarımız lehine sonuçlanan mahkeme kararlarına her zaman uyulmaması, kurumsallaşmış sınai ve ticari firmalarımızın yeni yatırım şevklerini kırmaktadır.

Karşılaşılan tüm bu olumsuzluklara rağmen aramızdaki ortak kültür, dil, din, kan birliğinin bulunduğu, kafkasların nüfus ve arazi açısından en büyük ülkesi olduğu, yetişmiş insan gücü, yeraltı ve yer üstü zenginliğinin yanında insiyatif kullanılmasının yeni öğreniliyor olunması ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine açılan kapı konumunda bulunması nedeniyle de küsmeye hakkımızın olmadığını ancak, devletlerarası ilişkilerde müteakabiliyet esasının da var olduğunu göz ardı etmememiz gerektiği sonucuna varılmaktadır.

3.2.9. Anket İle İlgili Bulgular

38 inşaat firması ile anket yapılmıştır. Firmalar anketlere cevap verirken anketin birinci ve ikinci kısmına büyük bir çoğunluğu cevap vermemiştir. Bunun nedeni olarak "ticari

sırrı” öne sürmüşlerdir. Sadece Azerbaycan’a yatırım kararını etkileyen faktörlerle ilgili anket sorularına cevap vermişlerdir.

	Çok Önemli		Önemli		Kararsız		Önemsiz		Çok Önemsiz		Ortalama
	N	%	N	%	N	N	%	%	N	%	
Pazarın büyüklüğü	14	36.8	22	57.9	--	-	-	--	2	5.3	1,736
Azerbaycan pazarının büyüme potansiyeli	17	44.7	21	55.3	--	-	-	--	-	--	1,552
Siyasi istikrar	15	39.5	23	60.5	--	-	-	--	-	--	1,605
Ekonomik istikrar	14	36.8	22	57.9	1	-	-	2.6	1	2.6	1,710
Düşük üretim maliyetleri	16	42.1	19	50	3	-	-	7.9	--	--	1,657
Düşük işgücü maliyetleri	12	31.6	19	50	1	-	-	2.6	6	15.8	2,026
Gelişmiş fiziki altyapı	4	10.5	9	23.7	10	3	7.9	26.3	12	31.6	3,026
Hammadde bulma kolaylığı	10	26.3	26	68.4	1	-	-	2.6	1	2.6	1,815
Azerbaycan devletinin sağladığı teşvikler (aynı ve nakdi, vergi muafiyeti, arsa gibi)	6	15.8	25	65.8	3	-	-	7.9	4	10.5	2,131
Türk devletinin Azerbaycan’a yatırımı teşvik etmesi	19	50.0	19	50.0							1,500
Coğrafi konumu (Türkiye, Rusya, Orta Asya gibi pazarlara yakınlığı)	19	50.0	19	50.0							1,500
Şirket kurma maliyetinin düşüklüğü	11	28.9	21	55.3	2	-	-	5.3	4	10.5	1,973
İhracat potansiyeli	8	21.1	24	63.2	2			5.36	4	10.5	2,052
Kaliteli işgücü	7	18.4	6	15.8	6	7	18.4	15.8	12	31.6	3,157
Azerbaycan’a ihracatta yaşanan zorluklar	9	23.7	22	57.9	4	-	-	10.5	3	7.9	2,026
Azerbaycan Pazarındaki düşük-eksik rekabet	4	10.5	15	39.5	15	1	2.6	39.5	3	7.9	2,526
Döviz kurlarının uygunluğu	8	21.1	14	36.8	13	-	-	34.2	3	7.9	2,184
Ucuz taşıma maliyetleri	10	26.3	24	63.2	2	1	2.6	5.3	1	2.6	1,921
Kamu hizmetlerinin iyiliği	8	21.1	7	18.4	15	1	2.6	39.5	7	18.4	2,631
Türkiye ile Azerbaycan arasındaki uluslar arası anlaşmalar	27	71.1	8	21.1	1	-	-	2.6	-	-	1,210
Ucuz arsa	4	10.5	32	84.2	1	-	-	2.6	1	2.6	1,973
Türkiye’de işlerimizin giderek bozulması	8	21.1	11	28.9	9	3	7.9	23.7	7	18.4	2,631
Türkiye’de rekabetin yoğunluğu	13	34.2	21	55.3	3	-	-	7.9	1	2.6	1,789
Azerbaycan’dan Orta Asya’ya açılma kolaylığı	19	50.0	17	44.7	2	-	-	5.3	-	-	1,552
Azerbaycan’ın Türkiye’ye yakın olması	20	52.6	18	47.4	-	-	-	-	-	-	1,473
Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kültürel yakınlık	27	71.1	9	23.7	1	-	-	2.6	1	2.6	1,368
Azerilerin soydaşımız olması	17	44.7	17	44.7	3	-	-	7.9	1	2.6	1,526
Azerilerle aynı dili konuşmamız, yabancı dil problemi olmaması	26	68.4	11	28.9	1	-	-	2.6	-	-	1,342
Firmamızın sahiplerinin aslen Azeri olması	6	15.8	18	47.4	12	1	2.6	31.6	1	2.6	2,263
Azeri tanıdıklarımızın olması	9	23.7	24	63.2	2	1	2.6	5.3	2	5.3	1,947
Artık uluslararası pazara açılma zamanımızın geldiğini düşünmemiz	15	39.5	17	44.7	3	1	2.6	7.9	2	5.3	1,921

En önemli faktörlerden bazıları şunlardır:

- Türkiye ile Azerbaycan arasındaki uluslar arası anlaşmalar

- Azerilerle aynı dili konuşmamız, yabancı dil problemi olmaması
- Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kültürel yakınlık
- Azerbaycan'ın Türkiye'ye yakın olması
- Coğrafi konumu (Türkiye, Rusya, Orta Asya gibi pazarlara yakınlığı)

Değerlendirme: Önemli faktörlere baktığımız zaman Türkiye ile Azerbaycan arasındaki uluslar arası anlaşmalar Türk firmaları üzerinde önemli etkisi vardır. Ayrıca dil probleminin olmaması kolay bir şekilde Azerbaycan vatandaşları ile anlaşılabilir. Kültürel birlikteliğinde yardımıyla Türk firmaları rekabet avantajı sağlamaktadır. Coğrafi olarak da Azerbaycan'ın yakın olması kolay bir şekilde Türkiye'den hammadde, iş gücü gibi eksiklikler kolay bir şekilde temin edilebilmektedir.

En önemsiz faktörler ise şunlardır:

- Kaliteli işgücü
- Gelişmiş fiziki altyapı
- Türkiye'de işlerimizin giderek bozulması
- Kamu hizmetlerinin iyiliği
- Azerbaycan Pazarındaki düşük-eksik rekabet

Değerlendirme: Özellikle Türk firmaları kaliteli iş gücü açığını Türkiye'den temin ettiklerini söyleyebiliriz. Azerbaycan'ın fiziki altyapı yatırımlarının eksik olmasına rağmen Türk firmaları yinede büyük yatırımlar yaparak yeni bir pazar bulmuşlardır. Burada en önemli etkenlerden birisi de Azerbaycan pazarının gelişmeye müsait olmasıdır. Bu önemsiz görülen faktörlere rağmen sürekli Azerbaycan pazarının büyüme içerisinde olduğunu söyleyebiliriz.

Türk firmalarının Azerbaycan'da yabancı yatırım kararlarını etkileyen faktörleri şu şekilde gruplandırabiliriz:

Azerbaycan'a Özgü Faktörler

- Pazarın büyüklüğü

- Pazarın büyüme potansiyeli
- Ekonomik istikrar
- Gelişmiş fiziki altyapı
- Devlet teşvikleri
- Coğrafi konum
- İhracat potansiyeli
- Azerbaycan pazarındaki düşük rekabet
- Döviz kurlarının uygunluğu
- Kamu hizmetlerinin iyiliği
- Orta Asya'ya açılma kolaylığı

Maliyete İlişkin Faktörler

- Düşük üretim
- Düşük iş gücü
- Hammadde bulma kolaylığı
- Şirket kurma maliyetinin düşüklüğü
- Kaliteli iş gücü
- Ucuz taşıma maliyetleri
- Ucuz arsa

Firmalara Özgü Faktörler

- Artık uluslar arası pazara açılma zamanımız geldi
- Türkiye'deki işlerimiz giderek bozuldu

Kültürel Faktörler

- Azerbaycan'ın Türkiye'ye yakın olması
- Türkiye-Azerbaycan arasındaki kültürel yakınlık
- Azerilerin soydaşımız olması
- Azerilerle aynı dili konuşmamız (dil sorunun olmaması)
- Firmamızın sahiplerinin Azeri asıllı olması
- Azeri tanıdıklarımızın olması

Türkiye'nin Politikaları

- Türk devletinin Azerbaycan'a yatırım teşvik etmesi
- Azerbaycan'a ihracatta yaşanan zorluklar
- Türkiye Azerbaycan arasındaki ikili anlaşmalar
- Türkiye'deki rekabetin yoğunluğu

Değerlendirme: Azerbaycan'da yatırım yapan Türk firmalarının yatırım kararlarını etkileyen en önemli faktörlerden bir kısmını şu şekilde gruplandırabiliriz:

Kültürel Faktörler

- Azeri tanıdıklarımızın olması
- Azerilerin soydaşımız olması
- Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kültürel yakınlık
- Azeriler ile aynı dili konuşmamız

Ülkeye Özgü Faktörler

- Düşük işgücü maliyetleri
- Hammadde bulma kolaylığı
- Şirket kurma maliyetlerinin düşüklüğü
- Ucuz taşıma maliyetleri
- Siyasi istikrar
- Ekonomik istikrar
- Azerbaycan pazarının büyüme potansiyeli
- Coğrafi konum

Firmaya Özgü Faktörler

- Artık uluslar arası pazara açılma zamanımızın geldiğini düşünmemiz
- Azerbaycan'dan orta Asya'ya açılma kolaylığı

Türkiye'nin Politikaları

- Türk devletinin Azerbaycan'a yatırımı teşvik etmesi

- Azerbaycan'a ihracatta yaşanan zorluklar

Kültürel faktörlerin Azerbaycan pazarında en önemli faktörler arasında olduğu görölmektedir. Dolayısıyla Türk firmaları bu ülkede zorluk çekmemektedir. Türk devletinin politikaları sayesinde sorunlar giderilmeye çalışılmaktadır. Bu ülkeyle yapılan ticari anlaşmalar sayesinde ticaret daha da gelişebilir. Bu ülkenin potansiyeli kullanılarak diğer orta Asya Türk Cumhuriyetlerine kolayca mal satılabilir ve yeni pazarlar bulunabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışmanın sonucunda Türk firmalarının Azerbaycan Cumhuriyeti'ne yatırım yapmalarında pazarın büyüklüğü ve büyüme potansiyeli, ekonomik istikrar, gelişmiş fiziki altyapı, devlet teşvikleri, coğrafi konum, ihracat potansiyeli, Azerbaycan pazarında rekabetin düşük olması, düşük üretim, iş gücü maliyetinin düşüklüğü, taşıma maliyetlerindeki ucuzluk , ucuz arsa, Türkiye'de firmaların işlerinin giderek bozulması, uluslar arası pazarlara açılma isteği, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki coğrafi yakınlık, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kültürel yakınlık, firma sahiplerinin Azeri asıllı olmaları, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ikili anlaşmalar, aynı dilin konuşulması, istikrar gibi faktörlerin etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Azerbaycan'a yatırım yapan Türk firmalarının karşılaştıkları problemleri ise Ülkedeki Türk malı imajının çok iyi olmaması, ihraç ürünlerin taşımacılığında karayoluna alternatif sistemlerin uygulamaya konulmamış olması, ülkedeki mevcut şartlar nedeniyle firmalarımızca adı geçen ülkeye yeteri kadar sermaye ve teknoloji götürülememesi, bazı sektörlerde çok fazla yatırımcımızın faaliyet göstermesi , Azerbaycan'ın dışa açılmasının ve dünya ekonomilerine entegrasyonunun tam olarak gerçekleştirilememiş olması, gelişmiş bazı ülkelerin, firmalarına daha düşük faizli ve uygun şartlarda kredi imkanı sağlamalarına karşılık, ülkemiz mali sektörünce firmalarımıza benzer imkanlar sunulmaması, Bölge ülkelerinde yaşanan ekonomik ve siyasi olumsuzluklar (örneğin Rusya Krizi), 1998 yılında Rusya'da yaşanan ekonomik krizin Azerbaycan dahil BDT ülkelerinin tamamını olumsuz yönde etkilemesi ve halkın gelir düzeyinin düşmesi, Ruble' nin devalue edilmesi nedeniyle Rusya'nın bu ülkeye yönelik ihracatında büyük artış olması, ülkede üretilen hammadde ve yarı mamul maddeler ile mevcut sanayi yapısının dünya standartlarına uygun olmaması. Türk mali sektörünün bölgeye yeterince etkin bir şekilde girememesi, ülkemizdeki hammadde ve enerji fiyatlarının rakip ülkelere göre yüksek oluşu, ülkede yapılan ortak yatırımlar birçoğunun faaliyete geçirilememesi, yakın gelecekte gelişmiş ülkelerin ileri teknoloji ve sermaye birikimi olan firmalarının Azerbaycan pazarına girecek olması şeklinde sıralanabilir.

Azerbaycan'a yatırım yapan Türk firmaları için dil avantajı, ülkenin yakınlığı, pazarı çok iyi tanımamız, müteahhitlik, tekstil, gıda, telekomünikasyon, bankacılık ve hizmet sektörlerindeki imkanlarımız ve üstünlüklerimiz, Azerbaycan ile ülkemiz arasında hemen her alanda yapılmış olan anlaşma ve protokoller, petrol projelerinden aldığımız paylar, ülkenin ithalatında miktar ve değer olarak önemli bir yerde olmamız, ülkedeki şartların ve mevzuatın henüz gelişmiş ülkelerin yatırım yapması açısından çok elverişli olmaması, ülkemizden ucuz ve kalifiye işgücünün götürülebilmesi imkanı, Türk ürünlerinin bazı rakip ülkelerin (Rusya-BDT, İran vs.) ürünlerine göre üstünlükleri, Avrupa'da faaliyet gösteren Türk işadamlarının kredi, vermeye ve teknoloji imkanlarından yararlanmak suretiyle ülkede gerçekleştirilebilecek yatırım imkanları gibi durumlar rakip firmalara göre Türk firmalar için önemli avantajlar olarak görülebilir.

Azerbaycan' tarım yapacak Türk firmalarına yapacak yatırımlardan hedefledikleri faydayı sağlamalarında katkı sağlayacağını düşündüğümüz önerileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Gümrüklerde depo olanaklarının geliştirilmesi ve buralarda komisyonculuk hizmetlerinin yeterli seviyeye getirilmesinin sağlanması.
- Azerbaycan'a gelen Türk mallarının vergi oranlarının düşürülmesi sağlanmalı.
- Azerbaycan ile Türkiye arasındaki tren yolunun yapılması.
- Ticaret kanunu, borçlar kanunu, icra ve iflas kanunu günün şartlarına göre değiştirilmesi gerekir.
- Azerbaycan'daki muhasebe sisteminin tek düzen hesap planına geçişinin sağlanması.
- Türk firma yöneticilerinin oturma vizesinin sınırsız olmasının sağlanması. Ayrıca vize işlemlerinin kolay bir şekilde ve kısa zamanda yapılmasının sağlanması gerekir.
- Yabancı sermaye yatırımları kanununun günün şartlarına göre yeniden düzenlenmesi gerekir.
- Serbest bölgelerle ilgili kanunun kısa zamanda çıkarılmasının sağlanması gerekir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

Aliyev, F, The International Monetary Fund and Reforms in Azerbaijan, Budapest, Hungary, February 2002.

ARTAN Atila, Türk Cumhuriyetleri Sosyo-Ekonomik Analizleri ve Türkiye İlişkileri, Sabri Artan Vakfı, İstanbul 1993.

ATMACA Tayfun, Yirminci Yüzyıl Sonunda Azerbaycan-Türkiye Münasebetleri, Ankara-1999.

BOZKURT Ü. Ekonomide Yabancı Sermaye, İstanbul 1992.

COŞKUN, R., Küreselleşme ve Uluslararası İşletmecilik, Adapazarı-Sakarya Kitapevi, 2002.

COŞKUN, R., Küreselleşme Türkiye Eksenli Analizler, İstanbul-Beta-2002 .

DUNNING, J. H. 1979 Explaining Changing Patterns of International Production: In Defence of the Eclectic Theory , Oxford Bulletin of Economic and Statistic, 41-4, 269-296.

DUNNING, J. H. 1988 The Eclectic Paradigm of International Production: An Update and a Reply to its Critics, Journal of International Business Studies, 19-1, Spring.

KARABAĞLI A., AĞAOĞLU O. K, OKTAY A.R. Güneş, Azerbaycan'ın Doğal Kaynaklarıyla Ekonomik Potansiyeli Karşısında Türkiye'nin Dış Ticaretini Geliştirme Olanakları, Milli Prodüktive Merkezi Yay., Ankara 1993.

KIVANÇ, C.,Eski SSCB ve Türkiye Ekonomileri Dış Ticaret ve İşbirliği Potansiyeli, Marmara Üniversitesi, İstanbul,1992.

RUGMAN, A. M. VE HOTGETS, R.M. International Business: A Strategic Management Approach, New York, McGraw-Hill,1995.

ULUDAĞ, İ., Sovyetler Birliği Sonrası Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Türk Gruplarının Sosyo-Ekonomik Analizi Türkiye İlişkileri,TOBB Yayını,İstanbul 1992.

MAKALELER

AKDIŞ, Muhammet, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Ekonomik Sosyal Kültürel İlişkiler Bölgeye Yabancı İlgisi ve Beklentiler.Pamuk kale Üniversitesi-2001.

AYDIN İbrahim, “Azerbaycan Ekonomisi ve İşbirliği İmkanları”, Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkilerinde Yeni Ufuklar, Uluslararası Seminer'e Sunulan Tebliğ, 24-25 Şubat 1992, İSO, Yayın No: 1992/6, İstanbul, 1992, ss. 41-46.

DARTAN Muzaffer, “Azerbaycan'ın Ekonomik Yapısı ve Piyasa Ekonomisine Geçiş Dönemi Sorunları”. Bağımsız Devletler Topluluğu ve Orta Asya Cumhuriyetleri. İSO, Yayın No: 1992/11, İstanbul, 1992, ss.86-93.

MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, IMF Politikalarının Çeşitli Ülkelerdeki Sonuçları, <http://www.antimai.org/blt/enrjiyapiyolsen.htm>, Er. Tar: 15.08.2002.

YAMAN Şahin, Türk Cumhuriyetlerinde Ekonomik Reformların 10 Yılı, [ww.miga.org/creens/2002](http://www.miga.org/creens/2002).

TEZLER

CAFEROV, Etibar, Azerbaycan Bankacılık Sisteminin Yapısı, Sorunları, Bankacılık Sisteminde Son Gelişmeler, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul-1993.

Nesirova, Z., Sovyetler Birliği Dağıldıktan Sonra Azerbaycan'da Ekonomik Gelişme, Yüksek Lisans Tezi, M.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

ÖRGEV, Mehmet, Türk Cumhuriyetleri İle İlişkilerin Geliştirilmesinde KOBİ'lerin Rolü, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya-1999.

RAPORLAR

Azerbaycan Cumhuriyeti, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ocak-2002.

Azerbaijan Human Development Report 2002, United Nations Development Program, Bakı, 15 August 2002, pp. 77-80.

Azerbaycan Maliye Bakanlığı Verileri, Aİİ Hesaplamaları, 2001.

Azerbaycan'ın Statistik Göstercileri, Azerbaycan Respublikası Devlet Statistika Komitesi, Basım: T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1996.

Azerbaycan Ülke Raporu, T.C. Dışişleri Bakanlığı TİKA, Ankara 1996.

DOĞRU Reşat, T.C.Devlet Bakanlığı Faaliyet Raporu,Ankara-2002.

The Economist Intelligence Unit Azerbaijan Country Report, October 2002.

DERGİLER

Azerbaycan Ekonomisinde Son Gelişmeler Ve Türkiye İle İlişkileri, DEİK, Aralık 1995.

Avrasya Dosyası Sayı 150 Aralık 2001.

EROL Mehmet S, Türkiye İle Bağımsız Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Entegrasyona Doğru Başlıca Engeller ve Çözüm Önerileri, Avrasya Etütleri, T.C.Başbakanlık TİKA,Ankara-2000/Azerbaycan Ekonomisinde son gelişmeler ve Türkiye ile ilişkileri, DEİK, Aralık- 1995.

Gubat İbadoğlu, “Azerbaycan’ın Kalkınma Stratejisinde Petrolün Rolü:Ortodoks Bakış Açısıyla”, 2023 Dergisi, S.18, 15 Ekim-2002, ss.72-75.

IMF Economic Review Azerbaijan, Washington DC, April 2001.

Tacis, Azerbaijan Economic Trends, Nisan-Haziran 2000.

EKLER

EK-1 ANKET

AZERBAIJAN'DAKİ TÜRKİYELİ GİRİŞİMCİLERİN YATIRIM KARARLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Sayın İlgili,

Bu anket, tamamen akademik nitelikli olup elde edilen bilgiler kesinlikle açıklanmayacak, görüşülen firma ve şahıs adları kesinlikle **gizli** tutulacaktır. Yardımlarınız için teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Recai COŞKUN

Sakarya Üniversitesi, İİBF

Ahmet DOĞRU

Sakarya Üniversitesi, Sos. Bil. Enstitüsü

FİRMANIN TÜRKİYE'DEKİ GENEL MERKEZİNE İLİŞKİN BİLGİLER

1-İşletmenin Adı ve Adresi:

2-Kuruluş Yılı:

3- İşletmenin Hukuki Yapısı : Şahıs şirketi Kollektif Limited Anonim Diğer

4- Toplam daimi çalışan sayısı : kişi

5. İşletme kurucusu veya ortakları arasında aslen Azeri olan var mı? Evet Hayır

6. Ürettiğiniz Başlıca Ürünler?

1. 2.

3. 4.

7. Son iki yıldaki kapasite kullan oranınız ? 2001= % [.....] 2002= % [.....]

8. Üretimde kullandığımız girdilerin yaklaşık % kaçını yurtiçi pazarlardan ve % kaçını yurtdışı pazarlardan temin ediyorsunuz? Yurtiçi % [.....] Dış pazarlar % [.....]

9. İhracat yapıyor musunuz? Evet Hayır

10.Satışlarınızın % olarak dağılımı nedir? Yurtiçi: % [.....]Yurtdışı (İhracat) : % [.....]

11. Azerbaycan'a yatırım yapmadan önce ihracat yapıyor muydunuz? Evet Hayır

12. Geçen yılki cironuz? TL \$

13. Geçen yılki toplam ihracatınız? \$

14. Azerbaycan'dan başka ülkelerde yatırımınız var mı, hangileri?

.....

.....

.....

.....

Lütfen bir sonraki sayfaya geçiniz...

FİRMANIN AZERBAJYAN'DAKİ İŞLETMESİNE İLİŞKİN BİLGİLER

1-İşletmenin Adı ve Adresi:

2-Kuruluş Yılı:

3- İşletmenin Hukuki Yapısı: Şahıs şirketi Kollektif Limited Anonim Diğer.....

4- Toplam yönetici sayısı : Türk kişi Azeri kişi Diğer kişi

5- Toplam daimi çalışan sayısı : Türk kişi Azeri kişi

6. İşletmenin sahiplik yapısı: % Türk % Azeri %
Diğer

7. Ürettiğiniz Başlıca Ürünler?

1. 2.

3. 4.

8. Son iki yıldaki kapasite kullanım oranınız? 2001= % [.....] 2002= % [.....]

9. Üretimde kullandığınız girdilerin yaklaşık % kaçını Azerbaycan'dan ve % kaçını Türkiye'den ve diğer ülkelerden temin ediyorsunuz?

Azerbaycan % [.....] Türkiye % [.....] Diğer % [.....]

10. İhracat yapıyor musunuz? Evet Hayır

11.Satışlarınızın % olarak ülkelere göre dağılımı nedir?

Azerbaycan : % [.....] Türkiye : % [.....] Diğer : % [.....]

12. Azerbaycan'a yatırım yapmadan önce ihracat yapıyor muydunuz? Evet Hayır

13. Geçen yılki cironuz? \$

14. Geçen yılki toplam ihracatınız? \$

15. Azerbaycan'a yatırım yapmadan önce başka bir yabancı ülkede firmanız var mıydı?

Evet Hayır (Varsa nerede?.....)

16. Azerbaycan'da firmanızı kurmadan önce bu ülkedeki yatırım ortamı hakkında aşağıdaki hangi kaynaklardan bilgi aldınız? (Birden çok seçeneği işaretleyebilirsiniz)

Sahipler bizzat Azerbaycan'a giderek	☐	Profesyonel danışmanlar	☐
Azerbaycan elçiliği	☐	Sanayi Ticaret odaları	☐
Diğer Türk işadamları	☐	Azeri işadamları	☐
Türk hükümetinin iş ziyaretleri	☐	Türk elçilikleri	☐
Diğer (belirtiniz)		Diğer	(belirtiniz)

Lütfen bir sonraki sayfaya geçiniz...

AZERBAYCAN'A YATIRIM KARARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Lütfen aşağıdaki faktörlerin Azerbaycan'da yatırım yapma kararınızı için önem derecesini uygun kutuya

X işareti koyarak belirtiniz.

	Çok Önemli	Önemli	Kararsızım	Önemsiz	Çok Önemsiz
Pazarın büyüklüğü					
Azerbaycan Pazarının büyüme potansiyeli					
Siyasi istikrar					
Ekonomik istikrar					
Düşük üretim maliyetleri					
Düşük işgücü maliyetleri					
Gelişmiş fiziki altyapı					
Hammadde bulma kolaylığı					
Azerbaycan devletinin sağladığı teşvikler (aynı ve nakdi, vergi muafiyeti, arsa gibi)					
Türk devletinin Azerbaycan'a yatırımı teşvik etmesi					
Coğrafi konumu (Türkiye, Rusya, Orta Asya gibi pazarlara yakınlığı)					
Şirket kurma maliyetinin düşüklüğü					
İhracat potansiyeli					
Kaliteli işgücü					
Azerbaycan'a ihracatta yaşanan zorluklar					
Azerbaycan Pazarındaki düşük-eksik rekabet					
Döviz kurlarının uygunluğu					
Ucuz taşıma maliyetleri					
Kamu hizmetlerinin iyiliği					
Türkiye ile Azerbaycan arasındaki uluslar arası anlaşmalar					
Ucuz arsa					
Türkiye'de işlerimizin giderek bozulması					
Türkiye'de rekabetin yoğunluğu					
Azerbaycan'dan Orta Asya'ya açılma kolaylığı					
Azerbaycan'ın Türkiye'ye yakın olması					
Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kültürel yakınlık					
Azerilerin soydaşımız olması					
Azerilerle aynı dili konuşmamız, yabancı dil problemi olmaması					
Firmamızın sahiplerinin aslen Azeri olması					
Azeri tanıdıklarımızın olması					
Artık uluslararası pazara açılma zamanımızın geldiğini düşünmemiz					

Anket sona erdi. Teşekkür ederiz.

ÖZGEÇMİŞ

05.04.1968 yılında, Erbaa'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimimi Erbaa'da ve Ankara'da tamamlamıştır. 1993 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman End. Müh.'liği bölümünden mezun olmuştur. 2001 yılında Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi Yönetim ve Organizasyon bölümünden mezun olmuştur. 1999 yılından beri Gazi Osman Paşa Üniversitesi Erbaa Meslek Yüksek Okulunda Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Evli ve 2 erkek çocuk babasıdır.

